

Llei integral
del reconeixement del

dret a la identitat
i l'expressió de gènere
a la Comunitat Valenciana

INFORME
D'IMPLEMENTACIÓ,
SEGUIMENT I
MILLORA DE LA
LLEI 8/2017

*Document aprovat pel
Consell Consultiu Trans
de la Comunitat Valenciana
en la sessió celebrada
el 2 de juny de 2021*

Índex

1. La Llei 8/2017 en 622 dies: del 30 de juliol de 2015 al 12 d'abril de 2017	2
1.1. <i>Procés participatiu i d'aprovació del projecte de llei per part del Consell</i>	2
1.2. <i>Tramitació i aprovació a les Corts Valencianes</i>	2
1.3. <i>Comissió Bilateral Administració General de l'Estat – Generalitat Valenciana</i>	3
2. Desenvolupament normatiu de la Llei 8/2017	4
2.1. <i>Tramitació i aprovació del Decret de desenvolupament de la Llei 8/2017</i>	4
2.2. <i>Constitució del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana</i>	6
3. Reconeixement de drets i atenció social	7
3.1. <i>Documentació administrativa acorde amb la identitat de gènere</i>	7
3.2. <i>Servei d'assessorament i suport a les persones trans, els seus familiars i persones properes</i>	8
3.3. <i>Inserció social i suport i protecció a persones trans en situació d'extrema vulnerabilitat</i>	14
3.4. <i>Atenció a les víctimes</i>	16
4. Atenció sanitària a les persones trans	20
4.1. <i>Estructura sanitària per a l'atenció a persones trans</i>	20
4.2. <i>Prestacions sanitàries específiques per a persones trans</i>	23
4.3. <i>Protocol d'accés a les prestacions sanitàries</i>	25
4.4. <i>Informació de l'activitat assistencial a persones trans en el sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana</i>	26
5. Atenció educativa a la identitat de gènere	28
5.1. <i>Protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere</i>	28
5.2. <i>Dades d'incidències comunicades al PREVI d'assetjament per LGTBIfòbia i d'activació del protocol d'atenció a persones trans</i>	29
5.3. <i>Programes i continguts educatius relacionats amb la diversitat LGTBI</i>	30
5.4. <i>La figura de coordinació d'igualtat i convivència als centres educatius</i>	33
5.5. <i>Formació del professorat</i>	35
5.6. <i>Universitats públiques</i>	36
6. Foment de la inserció laboral de les persones trans	37
6.1. <i>Programes de fomento de l'ocupació</i>	38
6.2. <i>Programes de formació</i>	39
6.3. <i>Programes d'orientació, formació i inserció</i>	40
7. Actuacions en l'àmbit de la cultura, l'esport, la cooperació i la comunicació	40
7.1. <i>Cultura inclusiva amb la identitat y l'expressió de gènere</i>	40
7.2. <i>Espais i competicions esportives que respecten la identitat de gènere</i>	42
7.3. <i>Defensa de les persones trans en la cooperació internacional</i>	43
7.4. <i>Foment del respecte a la identitat de gènere als mitjans de comunicació</i>	45
8. Procediment sancionador de la Llei 8/2017	46
9. Conclusions	46
10. Referència normativa	48

1. La Llei 8/2017 en 622 dies: del 30 de juliol de 2015 al 12 d'abril de 2017

1.1. Procés participatiu i d'aprovació del projecte de Llei per part del Consell

El 30 de juliol de 2015 es va celebrar una reunió de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives amb les principals entitats LGTBI de la Comunitat Valenciana. En aquesta reunió es va abordar el contingut de l'Acord del Botànic, que establia les propostes d'actuació del nou govern, i que incloïa l'aprovació d'una Llei integral per la igualtat efectiva de les persones LGTBI. No obstant això, les entitats LGTBI de manera unànime van traslladar la petició de treballar inicialment una llei integral específica per al reconeixement de la identitat de gènere i de protecció a les persones trans.

El 20 d'octubre de 2015 va ser convocada la primera reunió amb l'objectiu d'iniciar el treball per a la redacció del projecte de llei valenciana pels drets de les persones trans. A aqueix grup de treball, convocat per la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives van acudir convidades persones en representació de: les conselleries amb competència en educació, sanitat, justícia i ocupació, els cinc grups parlamentaris amb representació en aquell moment en les Corts Valencianes (Popular, Socialista, Compromís, Ciutadans i Podem), Esquerra Unida, entitats socials que representaven persones trans (Lambda) i a famílies de persones trans menors d'edat (Chrysalis, Ampgyl i Fundació Daniela), persones trans amb trajectòries activistes destacades (Àlec Casanova Ferrer i Ana Cano Moriano) i Vicent Bataller i Perelló, com a professional expert en les realitats trans. En aquesta reunió, es va acordar una dinàmica de treball establida per temàtiques per a la redacció de projecte de llei, que va continuar amb noves convocatòries els dies 17 de novembre de 2015, 19 i 26 de gener, 2, 9 i 16 de febrer de 2016, amb una última reunió per a acordar el primer esborrany consensuat que va tindre lloc el 21 de març de 2016, i es va iniciar posteriorment la tramitació administrativa.

El 8 de juliol de 2016 el Consell va aprovar l'Avantprojecte de Llei integral del reconeixement del dret a la identitat i expressió de gènere en la Comunitat Valenciana, el contingut de la qual va ser presentat en un acte celebrat el 7 de setembre de 2016 en l'actual Ciutat Administrativa Nou d'Octubre de València, antiga Presó Model, en la qual moltes persones trans van ser empresonades durant el franquisme. El Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana va emetre el seu dictamen en la sessió celebrada el 6 d'octubre de 2016 i, finalment, el Consell va aprovar el projecte de llei el 21 d'octubre de 2016, que va ser traslladat a les Corts Valencianes per a la seua tramitació.

La documentació de la tramitació del projecte de llei es pot trobar en la web de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives:

https://inclusio.gva.es/va/expedients-normativa-tramitada/-/asset_publisher/qaybz1vluqvl/content/ley-8-2017-de-7-de-abril-de-la-generalitat-integral-del-reconocimiento-del-derecho-a-la-identidad-y-a-la-expresion-de-genero-en-la-comunitat-valencian

1.2. Tramitació i aprovació en les Corts Valencianes

El 8 de novembre de 2016 la Mesa de les Corts va acordar tramitar el projecte de llei, que es va publicar el 18 de novembre de 2016, es va establir el seu enviament a la Comissió de Polítiques d'Igualtat i el col·lectiu LGTBI, i es va obrir el procediment de participació ciutadana, tant per a la petició de compareixences com de presentació d'esmenes al projecte de llei.

El 17 de gener de 2017 es van celebrar les compareixences en la fase de participació ciutadana, en la qual van participar: Julio Tudela Cuenca, doctor en Bioètica; Vicente Morro López, president de la Federació Catòlica d'Associacions de Pares d'Alumnes; Àlec Casanova Ferrer, activista trans del Col·lectiu Lambda; Vicent Bataller Perelló, metge, sexòleg, membre de Sexòlegs sense Fronteres i expert professional en realitats trans durant vint anys; Ana Navarro González, representant a la Comunitat Valenciana de la Fundació Daniela i mare d'una xiqueta trans; Laia Serra Perelló, advocada i participant en l'elaboració i discussió dels continguts sobre les realitats trans en la Llei catalana d'igualtat LGTBI; Benigno Blanco Rodríguez, advocat i expresident del Fòrum de la Família.

Finalitzat el procés de participació ciutadana, es va obrir el termini per a la presentació d'esmenes per part dels grups parlamentaris, que va finalitzar el 22 de gener de 2017. Es van presentar un total de 57 esmenes: 33 del Grup Popular, dos del Grup Socialista, Compromís i Podem, 17 del Grup Socialista, Compromís, Ciudadanos i Podemos-Podem, i 5 del Grup Ciudadanos.

El 8 de març de 2017 es va realitzar el debat de totalitat de la Llei, en el qual no es va presentar cap esmena a la totalitat per part de cap dels grups. El mateix dia, la taula de la Comissió va aprovar l'ordenació de les esmenes presentades, que va ser publicada el 10 de març de 2017. La Comissió va ser convocada el 15 de març de 2017 a fi de debatre-les, aprovant-se 20 esmenes parcials: dos del Grup Socialista, Compromís i Podem, 17 del Grup Socialista, Compromís, Ciudadanos i Podemos-Podem, 1 del Grup Ciudadanos, i una aproximació a una esmena del Grup Popular. El Grup Ciudadanos va retirar la resta de les seues esmenes i van quedar 32 esmenes del Grup Popular per al debat en el ple. El dictamen de la Comissió va ser aprovat i posteriorment publicat el 24 de març de 2017.

Finalment, el ple per al debat i votació del dictamen sobre el projecte de Llei es va celebrar el 30 de març de 2017, en el qual es van rebutjar de manera definitiva les 32 esmenes pendents i es va votar el text final del projecte de Llei amb un total de 61 vots favorables del Grup Socialista, Compromís, Ciudadanos i Podemos-Podem, i 28 vots en contra del Grup Popular.

L'11 d'abril de 2017 es va publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* (DOGV) la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana, amb entrada en vigor el 12 d'abril de 2017. L'11 de maig de 2017 la Llei 8/2017 es va publicar en el *Boletín Oficial del Estado*.

La documentació de tota la tramitació parlamentària es pot trobar en la web de les Corts Valencianes: https://www.cortsvalencianes.es/consulta_legista#activitat/parlamentària/detall/aneu/188788431452360

1.3. Comissió Bilateral Administració General de l'Estat – Generalitat Valenciana

Una vegada publicada la llei, el 5 de juny de 2017, l'Administració General de l'Estat trasllada a la Generalitat Valenciana un informe relatiu als dubtes sobre la constitucionalitat del contingut dels articles 2 i 9, en relació amb l'exercici de les competències autonòmiques o estatals. El 27 de juliol de 2017 es va publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* l'Acord per a iniciar les negociacions per a solucionar les possibles interpretacions d'aquests articles.

El grup de treball designat per la Comissió va tindre com a trobada final la reunió celebrada el 15 de novembre de 2017, en la qual es va arribar a un acord, que va ser publicat en el *Boletín Oficial del*

Estado el 24 de gener de 2018 i en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, el 25 de gener de 2018, tancant qualsevol possibilitat posterior de recurs a la llei.

2. Desenvolupament normatiu de la Llei 8/2017

2.1. Tramitació i aprovació del Decret de desenvolupament de la Llei 8/2017.

En data 27 de juny de 2017 es va iniciar el procés de Consulta Pública Prèvia amb motiu de l'elaboració del Reglament de desenvolupament de la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana, que va finalitzar el 10 de juliol de 2017. Donat l'acord per a l'inici de negociacions de la Comissió Bilateral Administració General de l'Estat – Generalitat Valenciana referida anteriorment, es va paraitzar la tramitació formal a l'espera que finalitzaren les negociacions, perquè afectaven a alguns dels aspectes a incloure en el Decret.

Celebrada la reunió en la qual es va arribar a un acord, el 15 de novembre de 2017, es van reprendre les tasques per a treballar el contingut del Decret, que va ser objecte de debat amb les conselleries implicades, així com amb les entitats LGTBI en reunions mantingudes en els mesos de novembre i desembre de 2017.

El 16 de gener de 2018 es finalitzen aquests treballs amb una nova reunió, acordant un text inicial, sobre el qual s'inicia la tramitació del projecte de Decret, publicant-se el 24 de gener en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* el tràmit d'audiència ciutadana, que iniciava tot el recorregut administratiu, que va finalitzar amb la seua aprovació en la reunió del Consell del 27 de juliol. El Decret 102/2018, de 27 de juliol, del Consell, de desenvolupament de la Llei 8/2017, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana, va ser publicat en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* el 31 d'agost de 2018, que va entrar en vigor l'1 de setembre de 2018, excepte el contingut concernent a la documentació administrativa que va entrar en vigor el 30 de novembre de 2018.

La Federació de Centres d'Ensenyament de València, la Federació Catòlica de Pares d'Alumnes de València i la Federació Espanyola de Religiosos d'Ensenyament-Centres Catòlics de la Comunitat Valenciana, van interposar un recurs contenciós administratiu contra l'article 29 del Decret 102/2018, referit a:

Article 29. Protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere

El protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere que approve la conselleria competent en matèria educativa serà d'obligat compliment per a tots els centres sostinguts amb fons públics.

Els centres privats no sostinguts amb fons públics es regiran per les seues pròpies normatives, que hauran de complir les garanties descrites en l'article 22 de la Llei 8/2017, de la Generalitat. En cas de no disposar de normativa pròpia es regiran pel protocol elaborat per la Generalitat.

Les entitats recurrents van presentar aquest recurs pel procediment especial de protecció dels drets fonamentals que es concreten en la pretensió declarativa de no ser conforme a dret amb nul·litat de l'article 29 del Decret 102/2018 de 27 de juliol del Consell, de desenvolupament de la Llei 8/2017, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana,

publicat en el DOGV de 31 d'agost de 2018 a fi de restablir i preservar els drets fonamentals d'igualtat (article 14 de la Constitució Espanyola) en relació amb la llibertat de creació de centres docents (article 27.6 de la Constitució Espanyola), de llibertat ideològica i religiosa (article 16 de la Constitució Espanyola), llibertat d'expressió i comunicació (article 20.1 de la Constitució Espanyola), educació i ensenyament (article 27.1 i 27.6 de la Constitució Espanyola), vulneració del dret fonamental de llibertat ideològica i religiosa (article 16.1 de Constitució Espanyola), així com del dret fonamental d'educació, llibertat d'ensenyament i ple desenvolupament de la personalitat humana dels menors de conformitat a les conviccions dels seus pares (article 27.1, 27.1 i 27.3 de la Constitució Espanyola). Igualment s'interessa s'eleva per la Sala la qüestió d'inconstitucionalitat dels articles 6, 9.2 i 23 de la Llei 8/2017 de 7 d'abril integral del reconeixement del dret d'identitat i a l'expressió de gènere de la Comunitat Valenciana.

El 15 de maig de 2019 la Sala Quarta del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana va dictar la Sentència 200/19 desestimatòria íntegrament del recurs, considerant en el fonament de dret sisé el següent:

“Per tot el que s'ha exposat, podem concloure, com fa el Ministeri fiscal en el seu escrit, que, davant la qüestió jurídica sotmesa a enjudiciament d'aquesta sala per les alegacions de les federacions, sobre si la imposició obligatòria del protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere que aprobe la conselleria competent en matèria educativa retalla la seua llibertat de creació de centres docents i, en particular, el seu dret al propi ideari educatiu, la resposta ha de ser negativa i això, puix que sense perjudici d'apreciar que la imposició obligatòria del protocol representen mesures positives d'intervenció, el precepte reglamentari quan imposa el mencionat protocol no restringeix l'àmbit d'aquest dret constitucional dels centres religiosos concertats, doncs, aquest àmbit (igual que totes les manifestacions del genèric dret a l'educació recollit sintèticament en l'apartat 1 de l'article 27 CE) tenen límits i, un d'ells, és precisament, el respecte als principis constitucionals i els drets i llibertats fonamentals, de manera que l'afectat, si escau, per la imposició obligatòria del protocol d'identitat de gènere seria un àmbit o contingut d'aqueix ideari sense cobertura constitucional, doncs, no existeix un dret potencial d'aquests centres (i de cap altre) a ostentar un ideari propi contrari al dret d'igualtat o, si es vol, ideari propi en el qual es recollira un model educatiu que continguera pautes educatives que “no es respectara les identitats o expressions de gènere que es donen en l'àmbit educatiu i el lliure desenvolupament de la personalitat de l'alumnat d'acord amb la seua identitat” així com les restants “garanties” que la Llei en el seu article 22 ha positivitzat, motiu pel qual, probablement, no s'ha sol·licitat l'elevació de la qüestió d'inconstitucionalitat de l'indicat precepte. Per tant, de conformitat amb l'article 5.1 de la LOPJ en relació amb l'article 27.6 de la CE, el precepte reglamentari impugnat no envaeix el dret a la llibertat de creació.

Igualment, estimem, amb el mateix raonament que tampoc restringeix el dret dels centres a ostentar un protocol d'identitat de gènere diferent al que se li imposa i, a més, d'acord amb el seu propi ideari. Això és, el precepte reglamentari no impedeix que els centres elaboren, per si no fos prou, “altres” protocols d'identitat de gènere, ni tampoc altres protocols concordes amb el seu ideari, doncs, com s'ha dit aqueix dret constitucional d'elaborar i desenvolupar el seu ideari educatiu no té l'extensió pretesa. Com diu la doctrina constitucional anteriorment citada: “En aquest sentit, resulta clar que el caràcter propi o ideari no seria acceptable si té un contingut incompatible per si mateix amb els drets fonamentals o si, sense vulnerar-los frontalment, incompleix l'obligació, derivada de l'article 27.2 de la Constitució, que l'educació prestada en el centre tinga per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència, i als drets i llibertats

fonamentals en la seua concreta plasmació constitucional, perquè aquests han d'inspirar qualsevol model educatiu, públic o privat.”

2.2. Constitució del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana

El 5 d'octubre de 2018 es va publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, informació pública relativa al procés de presentació de candidatures al Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, que s'establia en un mes, segons el Decret 102/2018.

Revisades les candidatures, i sent aquestes insuficients per a conformar l'òrgan, es van obrir, per Resolució de la Direcció General d'Igualtat en la Diversitat, nous terminis de presentació de candidatures entre els dies 30 de novembre i 14 de desembre de 2018, i del 5 al 18 de febrer de 2019. A causa de la convocatòria electoral a les Corts Valencianes, realitzada el 5 de març de 2019, es va paralitzar el procés de constitució.

A l'octubre de 2019 es reprenen les actuacions amb l'objectiu de constituir el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana. Havent passat un any des de la presentació de les candidatures, s'informa per part d'algunes entitats participants canvis en aquestes, referits a les persones inicialment candidates, per la qual cosa es considera convenient plantejar un nou termini de presentació de candidatures, amb la finalitat que aquestes siguen actualitzades. Finalment es convoquen dos terminis nous: del 21 de gener al 4 de febrer de 2020, i del 10 al 20 de febrer de 2020. A causa de la declaració de l'Estat d'alarma el 14 de març de 2020 per a fer front a la pandèmia provocada per la COVID-19, es paralitza el procés de constitució.

Al setembre de 2020 es tornen a reprendre les actuacions amb l'objectiu de constituir el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana. Per a això es contacta amb les diferents administracions i entitats que han de designar a les seues persones representants. Quant a les vocalies socials, el 8 d'octubre de realitza el sorteig per a l'elecció de les vocalies de candidatures individuals i es publica també la Resolució de la Direcció General d'Igualtat en la Diversitat, per la qual se seleccionen les entitats a formar part del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana.

Finalment, el 12 d'octubre de 2020 la vicepresidenta del Consell, consellera d'Igualtat i Polítiques Inclusives, i presidenta del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, Mònica Oltra Jarque, va signar la Resolució de designació de les persones que formaran part de l'òrgan, i la convocatòria de la seua constitució per al 20 d'octubre de 2020, dia en què finalment, a les 17.00 h, es realitza aquesta reunió, de manera presencial en la sala d'actes de la Ciutat Administrativa 9 d'Octubre de València, a la qual, per la situació de la pandèmia, algunes de les persones participants van assistir de manera telemàtica. La sessió va comptar amb la intervenció inicial de Boti García Rodrigo, directora general de Diversitat Sexual i Drets LGTBI del Ministeri d'Igualtat del Govern d'Espanya.

El Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana compta amb una vicepresidència primera, que ha de ser triada entre les vocalies socials. Per a això se'ls va convocar a una sessió el dia 28 d'octubre de 2020, en la qual María Homsani Muñoz va ser la triada, sent la segona més votada i, per tant, suplent, Kristal Calvo Leyba.

A més, en la seua reunió constitutiva, el Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana va decidir crear un grup de treball amb l'objectiu de realitzar l'informe anual de seguiment, que es va conformar

de manera formal el 15 de febrer de 2021, i que a més del treball en línia a través de *Teams* ha realitzat reunions per videoconferència els dies 15 de març, 14 d'abril, 28 d'abril i 25 de maig de 2021.

3. Reconeixement de drets i atenció social

3.1. Documentació administrativa d'acord amb la identitat de gènere

a) Creació de la documentació administrativa

La documentació administrativa d'acord amb la identitat de gènere referida en la Llei 8/2017, i el desenvolupament de la qual forma part del Decret 2018/2018, el contingut del qual va entrar en vigor el 30 de novembre de 2019, té per objecte afavorir una millor inclusió i evitar situacions de sofriment per exposició pública o discriminació a aquelles persones trans que, per edat, origen o circumstància personal, no haja pogut realitzar la rectificació registral i, per tant, no conste el seu nom real en el document d'identitat.

El 29 de novembre de 2018, es va publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* la incorporació d'aquest tràmit en el llistat de procediments als quals serà aplicable el codi segur de verificació, amb l'objectiu d'utilitzar aquest sistema com a signatura d'aquests actes administratius.

La primera sol·licitud es va rebre l'1 de desembre de 2018 i va ser resolta el 4 de març de 2019. Per a donar a conèixer a la ciutadania i institucions el tràmit i la documentació que s'expedeix, el 26 de març de 2019 es van publicar en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, els models normalitzats de sol·licitud, targeta i instància d'aportació documental, vinculats a la documentació administrativa d'acord amb la identitat de gènere manifestada establida en la Llei 8/2017.

b) Sol·licituds resoltes

Aquests són les dades de les sol·licituds resoltes des del seu inici fins al 31 de desembre de 2020:

	Alacant			Castelló			València			Comunitat Valenciana			Total	Total
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	N	%
TOTAL	1	4	3	0	4	6	3	8	10	4	16	19	39	100%
Home	1	0	2	0	2	3	2	4	3	3	6	8	17	43,6%
Dona	0	2	0	0	2	3	1	4	6	1	8	9	18	46,2%
No binària	0	2	1	0	0	0	0	0	1	0	2	2	4	10,2%
Espanya	0	3	3	0	4	4	3	6	8	3	13	15	31	79,5%
Estranger	1	1	0	0	0	2	0	2	2	1	3	4	8	20,5%
3 a 10 anys	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00%
11 a 17 anys	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	4	4	10,2%
18 a 30 anys	0	1	1	0	1	1	2	4	5	2	6	7	15	38,5%
31 a 40 anys	0	1	0	0	0	3	0	2	3	0	3	6	9	23,1%
41 a 50 anys	0	1	1	0	2	0	1	2	1	1	5	2	8	20,5%
51 a 65 anys	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2	5,1%
Més de 65 anys	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	2,6%

Taula 1. Nombre de sol·licituds resoltes favorablement relatives a la documentació administrativa d'acord amb la identitat de gènere, per gènere, província, nacionalitat, edat i any.

c) Valoració

Es valora positivament l'existència d'aquesta documentació administrativa, que reconeix la identitat de gènere a aquelles persones trans que, per diverses raons, no tenen accés al canvi registral segons la normativa estatal, recollida en la Llei 3/2017, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de l'esment relatiu al sexe de les persones. No obstant això, encara que el termini establert per a la seua resolució és d'un mes, s'han detectat ocasions en què s'ha superat àmpliament, i aquesta espera ha suposat en molts casos situacions de discriminació que han de ser evitades. Per això, es planteja revisar el procediment perquè siga el més ràpid possible en la seua resolució, atés que com s'ha comprovat la quantitat de sol·licituds és reduïda i no haurien d'existir demores.

d) Propostes de millora

Seria desitjable que en els impresos dependents de les administracions valencianes i, en la mesura que la normativa ho permeta, s'introduïska també l'elecció -com ja es fa en aquest reconeixement- del gènere no binari.

3.2. Servei d'assessorament i suport a les persones trans, els seus familiars i persones properes

a) Subvencions a entitats

El 7 de juny de 2016 es publica en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* l'Ordre 13/2016, de 31 de maig, de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per la qual s'estableixen les bases reguladores de la concessió d'ajudes a entitats sense ànim de lucre per a finançar programes de suport a la igualtat en la diversitat, entre els objectius de la qual es troben els projectes destinats a la defensa de la diversitat sexual, familiar, ètnica, cultural, religiosa i de culte, especialment al col·lectiu de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals.

El 30 de juny de 2016 es publica en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* la Resolució de 22 de juny de 2016, de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per la qual es convoquen subvencions en matèria d'igualtat en la diversitat, per a l'exercici 2016, que inclou per primera vegada una línia de subvenció específicament relativa a donar suport a programes i actuacions que contribuïsqen al benestar i la igualtat de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals, amb un total de 60.000 euros. Entre els projectes subvencionables s'indica entre aquells preferents la informació, assessorament i atenció integral a les persones LGTBI.

El 25 d'octubre es publica en el DOGV la Resolució de 21 d'octubre de 2016, de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per la qual es concedeixen subvencions en matèria d'igualtat en la diversitat, en el qual es financen tres projectes d'informació, assessorament i atenció integral a les persones LGTBI per un total de 27.896 euros.

Durant els anys 2017, 2018 i 2019 s'ha mantingut aqueixa línia de subvenció a programes LGTBI, així com la preferència entre les actuacions a finançar la informació, assessorament i atenció integral a les persones LGTBI, amb les següents dades:

ANY	TOTAL CONCEDIT DE LA LÍNIA DE PROGRAMES LGTBI	NRE. PROJECTES D'ATENCIÓ LGTBI	FINANÇAMENT A PROJECTES D'ATENCIÓ LGTBI
2016	60.000,00 €	3	27.896,00 €
2017	120.000,00 €	3	79.203,36 €
2018	150.000,00 €	4	97.005,05 €
2019	196.135,90	5	119.107,43 €

Taula 2. Subvencions concedides a entitats LGTBI durant els anys 2017, 2018 i 2019.

b) Orienta, el servei d'atenció a la població LGTBI de la Generalitat

El 15 de gener de 2019 es publica en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* la Resolució per la qual es convoquen els acords d'acció concertada per a la gestió del servei d'assessorament i suport a les persones LGTBI, els seus familiars i persones reunides, amb l'objectiu d'oferir orientació en els diferents àmbits, així com una atenció adequada a les seues necessitats, que compta amb prestacions especialitzades per a les persones trans. Aquesta convocatòria establia com a mesura d'acció positiva, la puntuació en el barem per a l'adjudicació de comptar amb persones trans en els equips de professionals proposats per a la gestió del servei.

El servei consisteix en una atenció integral que inclou les següents prestacions:

- atendre, informar i orientar a les persones usuàries en relació amb la realitat LGTBI, a través d'atenció telefònica, correu electrònic, xarxes socials o en la seua física del servei.
- oferir un itinerari individualitzat d'atenció social amb l'objectiu d'atendre les necessitats específiques de cada persona usuària. Aquest assessorament inclourà, si escau, l'acompanyament als recursos necessaris.
- assessorament psicològic, tant individual com en grup. En el primer cas, fins a sis intervencions. En el segon cas, constituint un Grup d'Ajuda Mútua per a persones LGBTI i un Grup d'Ajuda Mútua per a persones trans.
- suport legal en temes relacionats amb qüestions LGTBI (matrimoni, filiació, agressions, etc.). Aquest assessorament inclourà l'acompanyament necessari i, en cas de necessitar a un professional de l'advocacia, una primera intervenció gratuïta.
- atenció a la infància i adolescència LGTBI, així com a les seues famílies. En cas d'existir suficient demanda, es constituïran Grups de Suport per a Adolescents LGTBI i Grups de Suport per a Familiars de Persones LGTBI.
- orientació laboral i educativa per a persones LGTBI, especialment persones trans. Aquest assessorament inclourà formació per a la cerca d'ocupació i el suport en gestions educatives.
- assessorament a migrants LGTBI referida a les possibilitats de regularització de la seua situació i de petició d'asil.
- atenció i ajuda a víctimes de violència en parelles formades per persones del mateix sexe, buscant la protecció d'aquestes.
- atenció i ajuda a víctimes de discriminació i delictes d'odi per LGTBIfòbia, acompanyant en el procés de denúncia, si escau, i donant l'atenció psicològica i jurídica necessària.

El 4 de juny de 2019 es publica la Resolució per la qual se seleccionen les entitats socials a les quals se'ls adjudica la gestió del servei en cada província: Lambda a València, Diversitat a Alacant, i Casda a Castelló. L'1 de juliol de 2019 comencen a treballar els equips per a començar amb el servei a les persones LGTBI l'1 d'agost de 2019. No obstant això, durant el mes de juliol ja s'inicien algunes atencions.

L'equip professional està conformat per vint-i-tres persones professionals:

- 3 persones coordinadores (la coordinadora de Castelló exercint també de treballadora social) a jornada completa
- 3 persones professionals del Treball Social a jornada completa, dues a València i una a Alacant
- 6 persones professionals de la Psicologia, tres a jornada completa (dues a València i una a Alacant) i tres a mitja jornada (una a Alacant i dues a Castelló)
- 4 persones professionals del Dret, una a jornada completa (Alacant) i tres a mitja jornada (dues a València i una a Castelló)
- 4 persones professionals de suport a jornada completa (dues a València, una a Alacant i una a Castelló)
- 3 persones administratives, una a jornada completa (València) i dues a mitja jornada (una a Alacant i una a Castelló)

Entre les persones professionals quatre són persones trans, dues dones (una a València i una altra a Castelló) i dos homes (un a Alacant i un altre a Castelló), que continuen formant part del servei.

SERVEI	ANY	QUANTITAT
TOTAL	2019	325.858,80 €
ALACANT	2019	106.650,30 €
CASTELLÓ	2019	63.248,40 €
VALÈNCIA	2019	155.969,10 €
TOTAL	2020	680.951,16 €
ALACANT	2020	224.008,44 €
CASTELLÓ	2020	133.534,56 €
VALÈNCIA	2020	323.408,16 €

Taula 3. Inversió en el servei Orienta per província i any.

c) Atencions a persones trans a través d'Orienta

Una vegada creat el servei Orienta, que dona resposta a les necessitats de les persones trans tenint en compte les prestacions d'aquest, tenim dades sobre l'impacte del mateix en el seu primer any i mig de funcionament.

ANY	Alacant	Castelló	València	Total
2019	105	55	343	503
2020	785	295	1.561	2.649
2019+2020	890	350	1.904	3.152

Taula 4. Nombre d'atencions a persones trans realitzades pel servei Orienta, per província i any.

Tenint en compte que una persona pot rebre més d'una atenció, és important conèixer el total de persones trans usuàries del servei Orienta:

ANY	Alacant	Castelló	València	Una altra	Total
2019	34	9	79	0	122
2020	100	38	316	2	456
2019+2020	134	47	395	2	578

Taula 5. Nombre de persones trans ateses pel servei Orienta, per província i any.

Per tant, des d'Orienta s'ha atés 578 persones trans durant els seus primers díhuit mesos.

És significatiu apuntar que el total d'atencions d'Orienta en aqueix termini va ser de 9.378, per la qual cosa les atencions a persones trans van suposar el 33,6% del total, una de cada tres.

A continuació, trobem la distribució d'aquestes atencions per identitat de gènere, nacionalitat, edat i tipus de servei.

	Alacant	Castelló	València	Un altre	Total	%
Homes	350	242	685	7	1.284	40,7%
Dones	478	74	1091	0	1.643	52,1%
No binària	62	34	128	1	225	7,1%
Espanyola	645	264	1.212	7	2.128	67,5%
Estrangera	222	81	570	1	874	27,7%
ns/nc	23	5	122	0	150	4,8%
3 a 10 anys	2	4	5	0	11	0,4%
11 a 17 anys	85	113	119	7	324	12,2%
18 a 30 anys	464	168	827	1	1.460	55,1%
31 a 40 anys	182	44	445	0	671	25,3%
41 a 50 anys	112	8	258	0	378	14,3%
51 a 65 anys	19	0	88	0	107	4,0%
Més de 65 anys	0	0	5	0	5	0,2%
ns/nc	26	13	157	0	196	7,4%

Taula 6. Atencions realitzades a persones trans pel servei Orienta, per gènere, nacionalitat, edat i província.

Servei	Home	Dona	No binària	Total	%
Informació general	181	207	19	407	11,3%
Atenció i acompanyament	251	530	23	804	22,4%
Atenció infància i adolescència	126	62	19	207	5,8%
Orientació laboral	103	106	8	217	6,0%
Orientació educativa	15	26	0	41	1,1%
Atenció a víctimes delictes d'odi	5	12	0	17	0,5%
Atenció a víctimes violència intragènere	0	0	0	0	0,0%
Assessorament psicològic	649	432	170	1.251	34,8%
Assessorament legal	171	231	5	407	11,3%
Atenció a persones migrants sol·licitants d'asil	20	223	0	243	6,8%

Taula 7. Atencions realitzades a persones trans pel servei Orienta, per tipologia d'atenció i gènere.

De la informació aportada per les taules anteriors destaquen les següents dades:

- Trobem cert equilibri quant a la identitat de gènere, amb un 52,1% de dones, un 40,7% d'homes i un significatiu 7,1% de persones no binàries.
- El 27,7% (una de cada quatre) atencions es realitzen a persones trans estrangeres, la qual cosa demostra la vulnerabilitat més gran d'aquest col·lectiu.
- El rang d'edat majoritari és de 18 a 30 anys, i és el 55,1% de les atencions a persones trans en aqueix rang d'edat. El següent el de 31 a 40 anys, sumant un 25,3% més. Aquestes dades indiquen la necessitat de l'acompanyament a l'inici del procés, i que afortunadament el mateix comença cada vegada en edat més jove. Les atencions a persones trans en la preadolescència i adolescència (un 12,2%) mostren també la necessitat d'actuar en aqueixa edat. No obstant això, és significatiu el poc impacte d'Orienta en persones trans de més de cinquanta anys. Aquesta dada té dues lectures: d'una banda, la dificultat d'accés a aquestes persones, i per una altra una probable esperança de vida molt més baixa de persones trans que van tindre una vida molt més difícil, especialment dones nascudes en els anys seixanta i setanta, que van patir situacions d'exclusió i vulnerabilitat extremes, al costat de malalties provocades per una medicació i cirurgies no controlades, i per l'impacte de les infeccions de transmissió sexual, especialment el VIH.
- Finalment, quant a la tipologia d'atencions, destaca amb un 34,8% l'acompanyament psicològic i amb el 22,4% la intervenció social a través de l'acompanyament i la cerca de recursos.

Considerem necessari destacar, d'entre totes les atencions realitzades, els grups d'ajuda mútua amb persones trans que formen part també de les prestacions d'Orienta.

Orienta	Persones			Grups			Sessions		
	2019	2020	Total	2019	2020	Total	2019	2020	Total
Alacant	8	10	18	1	2	3	5	3	8
Castelló	0	14	14	1	2	3	0	20	20
València	6	15	21	0	3	3	7	20	27
Total	14	59	53	2	7	9	12	43	55

Taula 8. Atencions realitzades a través de grups d'ajuda mútua, per nombre de persones, grups, sessions i província.

En cada cas els grups han respost a les necessitats detectades. A Alacant les persones trans participants, de perfils heterogenis, tenen entre 17 i 35 anys. A Castelló s'han realitzat dos grups diferenciats: un per a persones trans entre 13 i 17 anys, i un altre de 18 a 25 anys. A València les edats estan compreses entre 18 i 60 anys, amb perfils heterogenis quant al procés de transició. En tots els casos, l'objectiu principal de totes aquestes era trobar un espai segur on compartir les seues vivències entre iguals, rebent i donant ajuda a través seu.

Els temes treballats en els grups comprenen des de l'autoestima i l'autoconcepte per a fer front a la transfòbia interioritzada, la regulació emocional, les etapes del procés de transició, la sexualitat en les relacions i la gestió de les pors i les expectatives de futur.

Els resultats en general es consideren satisfactoris. Només pel fet de disposar d'aquests espais segurs ja és un gran avanç, i que es puguem compartir experiències i que puguem conèixer unes altres referències i vivències. Es valora l'alta implicació i participació, i es destaca el bon acolliment per part

de les persones trans que formen part dels grups, que han evolucionat molt positivament en els seus processos, i que consideren molt positiva la seua participació, per considerar molt necessari comptar amb un espai d'aquest tipus, a través del qual també s'han generat xarxes de suport personals.

d) Atenció a persones trans durant l'Estat d'Alarma decretat entre el 14 de març i el 21 de juny de 2020 per la crisi de la COVID-19

La crisi sanitària, social i econòmica provocada per la COVID-19 ha impactat de manera important en les persones trans, i especialment en les dones trans, i més concretament en aquelles en situació de prostitució.

El confinament decretat el 14 de març de 2020 va suposar per a moltes persones trans enfrontar-se a dues qüestions: la falta de recursos bàsics, principalment alimentació, i la creixent ansietat producte de situacions bé per aïllament, bé per compartir espais no segurs. En el primer cas trobem de manera majoritària dones trans en situació de prostitució. Els mesos d'abril i maig de 2020, setmanes centrals del confinament, es van realitzar un total de 437 atencions a dones trans, una gran part d'elles en situació de prostitució i amb problemes d'ingressos econòmics i falta d'alimentació. Orienta va treballar coordinadament amb entitats LGTBI, serveis socials municipals i entitats socials per a atendre aquesta emergència, tant a través del repartiment directe d'aliments com de la recopilació de la documentació necessària per a realitzar els tràmits administratius de sol·licitud d'ajudes.

Quant a l'ansietat i les necessitats de suport psicològic, en la majoria dels casos es van mantindre els grups d'ajuda mútua, i en tots els casos es van continuar les sessions d'assessorament psicològic durant aqueixes setmanes, a través de telèfon i videotelefonada, intensificant-se les intervencions segons requerien les persones usuàries.

També les atencions a homes trans van marcar el màxim en aqueixos dos mesos comparat amb la resta de mesos des de l'inici d'Orienta, un total de 236 atencions. Incloent a persones trans no binàries es van realitzar 726 atencions, el 42,6% del total d'atencions a persones usuàries d'Orienta en aqueix període.

A pesar que la crisi provocada per la pandèmia ha continuat, les atencions a persones trans han baixat respecte a aqueixes setmanes. No obstant això, sí que hi ha un increment notable respecte al moment anterior a la pandèmia, per la qual cosa Orienta ha aconseguit mantindre a una part de les persones trans que van sol·licitar la intervenció del servei durant l'Estat d'Alarma.

e) Valoració

El naixement d'Orienta ha suposat una porta oberta a moltes persones trans per a compartir el seu procés, les seues pors, establir llaços amb altres persones trans, i tindre accés tant a un assessorament psicològic com un acompanyament general tant en qüestions d'àmbit social i administratives, com en orientació laboral i educativa. Les dades mostren una resposta important de les persones trans a les prestacions oferides, a més de certificar que és, sens dubte, el col·lectiu més vulnerable de la població LGTBI i que més recursos necessita per a aconseguir la igualtat efectiva. En aqueix sentit, la valoració de l'atenció és molt positiva, i de forma quasi unànime es considera molt bona.

No obstant això, hi ha dues qüestions importants a millorar: d'una banda, com s'ha explicat en l'apartat d), durant el confinament de l'any 2020 es va tindre contacte amb moltes dones trans en situació d'exclusió severa, una població important que no està majoritàriament en l'àmbit d'accés a

Orienta. De fet, una gran part de les persones trans usuàries podríem considerar-les de la “nova generació”, que majoritàriament compta amb més suport de l'entorn i més possibilitats de desenvolupar-se tant personal com professionalment. La segona qüestió és relativa al ràpid creixement d'Orienta en nombre de persones usuàries, i a la saturació d'algunes de les seues prestacions, especialment l'assessorament psicològic, per al qual en alguns casos hi ha esperes per a cites de quasi dos mesos.

f) Propostes de millora

Seria desitjable analitzar l'impacte d'Orienta en dones trans majors de quaranta anys, i plantejar una estratègia pròpia per a elles d'actuació, per al que es proposa la creació d'una comissió de treball.

A més, seria necessari reforçar Orienta per a atendre adequadament la demanda existent. En aqueix sentit, està previst que en la nova convocatòria d'acció concertada per a la gestió del servei s'augmente en general l'equip professional, i específicament es dupliquen els perfils vinculats a l'assessorament psicològic.

3.3. Inserció social i suport i protecció a persones trans en situació d'extrema vulnerabilitat

a) Atenció a través dels serveis socials i les entitats locals

El sistema públic de serveis socials inclusius atén les persones trans que ho necessiten segons les seues circumstàncies personals. Per a establir una atenció adequada i coordinada, en 2021 s'ha començat a finançar als municipis de més de 20.000 habitants per al desenvolupament d'actuacions encaminades a aconseguir la igualtat per a les persones LGTBI. En aqueix marc de col·laboració, a través del contracte-programa, s'elaboraran els protocols adequats de derivació amb el servei Orienta.

En aqueix sentit, el finançament als municipis de més de 20.000 habitants per a l'any 2021 és la següent:

Habitants	Nombre de municipis	Finançament	TOTAL
Entre 20.000 i 50.000	30	6.000 €	300.000 €
Entre 50.000 i 100.000	11	12.000 €	132.000 €
Entre 100.000 i 500.000	3	24.000 €	72.000 €
Més de 500.000	1	50.000 €	50.000 €
		TOTAL	554.000 €

Taula 9. Distribució del finançament del contracte-programa per a actuacions per la igualtat LGTBI en els municipis en 2021.

b) Atenció a persones trans en recursos residencials

D'altra banda, tots els recursos socials atenen les necessitats que puguen derivar-se del gènere sentit de les persones usuàries, garantint-se en tot moment els seus drets, encara que de moment no disposem de dades concretes.

En el cas concret de la xarxa de suport a les dones víctimes de violència de gènere, no es recullen daus estadístics sobre si són dones trans, ni existeix un protocol específic d'atenció. S'atén dones amb caràcter universal. Malgrat no comptar amb dades, sí que es té constància de l'atenció a persones trans en aquests recursos, podent estar sent ateses unes cinc dones trans.

c) Protecció efectiva de la infància, adolescència i joventut trans

Encara que la protecció efectiva de la infància i adolescència trans està recollida al llarg de totes les actuacions, es considera rellevant ací recollir també les actuacions que es desenvolupen des de les polítiques de drets de la infància i l'adolescència.

En primer lloc, cal destacar la Llei 26/2018, de 21 de desembre, de la Generalitat, de drets i garanties de la infància i l'adolescència, publicada en el DOGV el 24 de desembre de 2018, que recull el lliure desenvolupament de la seua personalitat, en concordança amb la seua identitat personal i amb la identitat i expressió de gènere com una de les seues línies d'actuació que es recull al llarg de la llei.

En relació amb les mesures de protecció, la llei disposa d'algunes condicions respecte dels drets dels xiquets, xiquetes i adolescents trans. En el cas de l'acolliment familiar, l'article 130 estableix que, entre els requisits d'aptitud per a l'acolliment, es troba que les persones candidates estiguen en disposició de respectar els drets de la persona protegida, la seua identitat i expressió de gènere i la seua orientació sexual.

Per part seua, d'acord amb l'article 137, la "Generalitat, en l'exercici de les seues competències en matèria d'acolliment familiar, observarà diferents principis, inclòs el de la inclusió, i adaptarà el seu funcionament, equipament i espais a la diversitat funcional o discapacitat o d'identitat o expressió de gènere de les persones residents". En compliment de l'article 139, haurà de regular-se reglamentàriament diferents aspectes del règim de funcionament de les residències i llars d'acolliment, que haurà d'especificar les condicions de seguretat, sanitat, accessibilitat i adequació a la identitat o expressió de gènere que han de reunir.

En segon lloc, es va publicar al juliol de 2020 la *Guia de llenguatge inclusiu en l'àmbit de la infància i l'adolescència*, que inclou esments a les realitats trans en les persones menors d'edat, i en com s'han de nomenar. Aquesta guia s'ha distribuït a través dels principals col·legis professionals, així com de les entitats especialitzades que treballen en l'àmbit de la protecció i drets de la infància i l'adolescència.

Finalment, s'ha estat treballant l'Estratègia Valenciana d'Infància i Adolescència, que contemplarà diverses accions dirigides a la promoció de drets de les persones trans menors d'edat i a la protecció davant qualsevol mena de discriminació per raó d'identitat o expressió de gènere.

Respecte a la joventut trans, l'Institut Valencià de la Joventut realitza una actuació continuada d'escolta i acompanyament a les persones joves per a complementar l'educació formal, amb l'objectiu de dotar de les habilitats necessàries per a construir el seu propi projecte de vida. En aqueix sentit la Xarxa Jove, amb la implementació de professionals de joventut en tot el territori, i l'oci educatiu inclusiu són el marc necessari per a aquestes actuacions.

En aqueix marc, perquè l'atenció a la joventut trans siga inclusiva, s'organitzen activitats d'informació i sensibilització que inclouen la diversitat trans, com per exemple les sessions #Desdecaja que es van fer durant el primer Estat d'alarma vinculat a la pandèmia de la COVID-19, la presentació de jocs de taula sobre la diversitat en el Saló del Còmic de València i Alacant en 2020, la formació a professionals de la joventut on es tracten els delictes d'odi, el programa d'educació en valor M'importa, i la formació de responsables de joventut (persones joves líders en els seus entorns comunitaris) per a donar resposta a les notícies falses que es difonen sobre uns certs col·lectius, com el trans.

d) Protecció a les persones trans majors

L'article 36 de la Llei 8/2017 estableix una sèrie d'actuacions vinculades a la protecció de les persones trans majors, referides principalment a l'atenció gerontològica, a la coordinació d'aquesta amb les unitats d'identitat de gènere, i a l'obligació de ser ateses conformement amb la seua identitat de gènere, encara que no s'haja procedit a la rectificació registral.

No es disposa a hores d'ara de dades sobre persones trans majors en residències o en una altra mena de recursos vinculats a la seua edat.

A aquesta falta d'informació caldria afegir la situació de vulnerabilitat en què es troben les persones trans que en aquests moments tenen més de cinquanta anys, i la necessitat d'abordar la seua realitat tant des dels recursos universals com, si fora necessari, amb l'articulació d'actuacions específiques que atenguen a la seua realitat.

e) Recursos residencials per a persones trans en situació de vulnerabilitat

Està pendent la creació de places en habitatges tutelats per a donar acolliment temporal a persones trans en risc d'exclusió i en cas de situacions d'extrema vulnerabilitat. La previsió és comptar amb algunes a la fi de 2021.

És necessari apuntar l'especificitat d'aquesta realitat a l'hora de comptar amb recursos que puguen ser compartits amb altres perfils vulnerables, i valorar adequadament els requisits d'accés a aquests recursos per a no generar encara situacions de major sofriment.

f) Valoració

Inicialment no s'aprecien situacions de discriminació en l'accés de les persones trans en situació d'extrema vulnerabilitat als recursos d'inclusió establits. No obstant això, sí que es considera important abordar aquesta circumstància específica dins del programa individual d'inserció que realitzen els serveis socials d'atenció primària bàsica. Aquesta qüestió no s'ha iniciat, però es considera important abordar, aprofitant a més el finançament als municipis i el major contacte amb Orienta. Falta, a més, abordar el programa-marc d'actuació, que podria anar vinculat també a aquestes actuacions.

g) Propostes de millora

És necessari avançar en aquells protocols pendents de realitzar, especialment aquells que estan vinculats amb les actuacions a realitzar en centres o habitatges del sistema públic de serveis socials.

Se suggereix plantejar alguna actuació concreta que aborde l'anàlisi de les necessitats de les persones trans majors, especialment dones, i que plantege la implementació de respostes específiques per a reconèixer la seua dignitat. Aquestes qüestions podrien incloure's en la comissió de treball que es proposa en l'apartat e) del punt anterior.

3.4. Atenció a les víctimes

a) Protocol d'atenció a les víctimes de delictes d'odi per motiu d'identitat o expressió de gènere

Les Oficines d'assistència a les víctimes del delictes disposen d'un "Protocol específic d'intervenció integral amb víctimes de delictes d'odi" des del mes de maig de 2020, en el qual s'inclou el motiu de la identitat de gènere.

b) Dades d'atencions a persones trans a través del 112

El telèfon d'emergències 112 recull tot tipus d'incidents que són traslladats per les persones afectades o persones que són coneixedores d'aquests .

Encara que no s'existeix un ítem específic per a situacions on les persones involucrades siguen trans, sí que es recullen paraules clau que ens donen informació (incompleta, però real), d'aquells incidents sobre els quals sí s'ha tingut coneixement que la realitat trans té rellevància.

Les dades que es recullen en les següents taules contemplen tots els incidents detectats relacionats amb el terme "homofòbia/transfòbia". En els anys 2018, 2019 i 2020 s'han recollit un total de 157 incidents vinculats a aquesta terminologia, 46 en 2018 (el 27%), 47 en 2019 (el 28%) i 64 en 2020 (37%). Per províncies, 87 (56%) corresponen a València, 57 (36%) a Alacant i 13 (8%) a Castelló.

Aquests incidents es classifiquen en Incidents Multidisciplinaris i Incidents Sanitaris, el desglossament dels quals es relaciona en les següents taules:

Classificació			2018		2019		2020	
Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3	Nre.	%	Nre.	%	Nre.	%
Seguretat	Agressió	Persona/Baralla>P4+T_Altres Baralles (Amb Ferits)	6	15%	1	2%	-	-
		Persona/Baralla>Sense Ferits/Desconeix	12	30%	12	31%	15	31%
		Persona/Baralla>Sense Més Dades	-	-	1	2%	-	-
		Domèstica>Sense Ferits/Desconeix	-	-	2	5%	1	2%
		Sexual	1	2%	-	-	-	-
	Altres	Altres	4	10%	5	13%	2	4%
		Uns altres (Denunciar)	-	-	1	3%	1	2%
	Situació Perill	Amenaça	5	12%	10	26%	8	16%
		Amenaça (Denunciar)	-	-	-	-	2	4%
		Altres	6	15%	7	18%	14	29%
Sostracció	A Persona>Sense Ferits/Desconeix	1	2%	-	-	-	-	
Port	Uns altres (Seguretat)	1	3%	-	-	2	4%	
Incomplet			-	-	-	-	2	4%
Indefinit			1	3%	-	-	2	4%
Interna	Incident Anul·lat		-	-	-	-	-	-
Servei	Municipal		3	8%	-	-	-	-
TOTAL incidents			40		39		49	

Taula 10. Incidents multidisciplinaris detectats pel 112 referits a "Homofòbia/Transfòbia", per tipologia d'incident i any.

Classificació			2018		2019		2020	
Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3	Nre.	%	Nre.	%	Nre.	%
SH_Malaltia de Caràcter Psiquiàtric	Intente Suïcidi	P1_Telefonant No Afectat	3	50%	4	50%	4	27%
		P1_Telefonant Afectat	1	16%	2	25%	7	46%
	P1_Alteració del Comportament		1	17%	2	25%	3	20%
	P2_Sense Més Dades/Altres		-	-	-	-	1	7%
	P3_Crisis Psiquiàtriques sense Ant. Agressivitat		1	17%	-	-	-	-
Pet. Transport Sanitari	TSA_Petició Transport Secundari (Ideació autolítica)		-	-	-	-	-	-
		TOTAL incidents	6		8		15	

Taula 11. Incidents sanitaris detectats pel 112 referits a "Homofòbia/Transfòbia", per tipologia d'incident i any.

S'han incrementat els incidents classificats com SH_Malaltia de Caràcter Psiquiàtric>Intent Suïcidi l'any 2020, 11 incidents, enfront dels 10 incidents que sumen els casos amb aquesta mateixa classificació en els anys 2018 i 2019.

Es coneix la dada de l'edat de les persones afectades en 25 casos dels 29 classificats com SH_Enf. Caràcter Psiquiàtric, en la seua majoria intents de suïcidi, en 15 dels 25 casos les persones afectades són menors de 25 anys, un 60%.

Les dades del 112 ens aporten també l'orientació sexual o identitat de gènere de les persones afectades:

Incidents Multidisciplinaris	Nre.	%
Home homosexual	55	43%
Transsexual/Transgènere/Travestí	49	38%
Grup Persones LGTBI	16	12%
Dona homosexual	9	7%
TOTAL	129	100%

Taula 12. Incidents multidisciplinaris detectats pel 112 referits a "Homofòbia/Transfòbia", per persona afectada.

Incidents Sanitaris	Nre.	%
Transsexual	17	63%
Home homosexual	6	22%
Dona homosexual	4	15%
TOTAL	27	100%

Taula 13. Incidents sanitaris detectats pel 112, referits a “Homofòbia/Transfòbia”, per persona afectada.

- Dels anomenats “incidents multidisciplinaris”, és a dir, situacions de perill com a agressions o amenaces, un total de 49 han afectat persones trans.
- Dels “incidents sanitaris” 17 afecten a també a persona trans, i estan vinculats en la seua majoria a intents de suïcidi, entre els quals es destaca un nombre important de persones joves, menors de 25 anys.

Com es pot observar, aquestes dades manifesten la vulnerabilitat de les persones trans també en aquest àmbit, perquè malgrat ser un nombre reduït del conjunt del col·lectiu LGTBI, es detecten que els incidents que tenen a veure amb la falta de seguretat i amb la falta d'autoestima afecten molt més les persones trans, i especialment les més joves.

c) Dades d'atencions a través d'Orienta

En l'informe del servei Orienta, s'indiquen un total de 17 atencions referides a atenció a víctimes de delictes d'odi. No obstant això, en 2020 es va introduir també en la intervenció legal la casuística de transfòbia, que va sumar en aqueix any 29 atencions, per la qual cosa sumem un total de 46 atencions vinculades amb situacions de transfòbia.

En 2019 es van realitzar un total de 8 atencions a 6 persones trans diferents. En el cas de 2020, es van fer un total de 38 atencions a 24 persones trans. En total, 30 persones trans, de les quals aproximadament el 70% eren dones i el 30% homes, l'edat majoritària entre 18 i 30 anys (quasi un 40% del total) i aproximadament la meitat de nacionalitat estrangera.

La major part de les atencions es realitzen per agressions verbals i físiques patides majoritàriament per dones trans. Una part significativa de les agressions venen donades per l'entorn familiar o social de la víctima.

e) Personació de la Generalitat en causes penals que atempten contra la dignitat de les persones trans

Dels casos esmentats anteriorment, el més conegut va ser el de l'agressió verbal per part de dos agents de la policia local de Benidorm a una dona trans, que va ser difosa a través de vídeo l'1 de maig de 2020. A més d'atendre la víctima a través d'Orienta, la Generalitat es va personar en la causa per delictes d'odi, en un cas que està pendent de resolució.

f) Formació a les forces de seguretat i emergències

Durant l'any 2020 s'ha impartit l'assignatura Delictes d'Odi dins dels cursos selectius que l'Institut Valencià de Seguretat Pública i Emergències (IVASPE) organitza per a la formació de les policies locals de la Comunitat Valenciana.

La introducció d'aquesta assignatura en aquests cursos suposa un pas important per a introduir la realitat dels col·lectius vulnerables, entre ells les persones trans, en la formació reglada que realitza la policia local, i no sols en la formació contínua, que és opcional.

Així, l'assignatura Delictes d'Odi s'imparteix com una classe de tres hores en el Curs selectiu d'accés a l'escala tècnica i superior i en el Curs d'interins; i es converteix en un total de deu hores lectives en el Curs d'accés a la categoria d'agents i el Curs d'accés a l'escala executiva. En aquest últim cas, a més, part del contingut ha estat impartit per persones professionals expertes en la realitat LGTBI.

Durant 2020 aquesta formació l'han realitzada un total de:

- 10 persones el Curs selectiu d'accés a l'escala tècnica i superior
- 23 persones el Curs d'accés a l'escala executiva (oficials)
- 223 persones el Curs d'accés a la categoria d'agents
- 420 persones el Curs d'interins

A causa de la COVID-19, durant 2020 no es va realitzar formació del Pla de Formació Contínua.

g) Valoració

Amb les dades que disposem referent a les situacions viscudes per persones trans, és fàcil concloure que estem davant un col·lectiu molt vulnerable, tant a patir agressions físiques o verbals (de les detectades pel 112 en el conjunt del col·lectiu LGTBI, la meitat estaven dirigides al col·lectiu trans) com al plantejament d'idees suïcides producte de situacions de discriminació i vulnerabilitat. Per això és important continuar avançant en la formació de les forces i cossos de seguretat, una iniciativa que es considera molt positiva, així com en la millora de l'atenció a les víctimes. Finalment, es detecta el desconeixement de la finalització d'aquests casos, si més no, si s'ha interposat denúncia en els casos en què es considera que poguera estar cometent-se algun delictes.

h) Propostes de millora

Ateses les xifres del 112, es considera necessari establir un protocol d'aquest servei amb Orienta, amb l'objectiu de continuar l'atenció a aqueixes persones a través del recurs especialitzat. D'altra banda, a més de continuar amb la formació de les policies locals, seria fonamental avançar en la creació de les unitats especialitzades en la prevenció de delictes d'odi, així com en la formació del personal d'emergències.

4. Atenció sanitària a les persones trans

4.1. Estructura sanitària per a l'atenció a persones trans

La Llei 8/2017 promou una atenció mèdica i social integral, basada en el principi del respecte a la lliure manifestació de la identitat de gènere de totes les persones, en una base de respecte de la igualtat i a la dignitat de totes elles. Pretenent, així mateix, que siga un instrument de normalització de la identitat trans, com a realitat visible, amb la finalitat d'evitar que hi haja persones trans que oculten la seua condició per temor a la desaprovació social, així com altres conseqüències negatives de la seua visibilitat social, per a començar a establir les bases d'un canvi necessari en la concepció d'aquesta realitat.

La Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública presta una atenció sanitària integral a la ciutadania en condicions d'equitat, qualitat i seguretat assistencial, sense cap mena de discriminació.

a) Situació actual de la Unitat d'Identitat de Gènere

Atés el Decret 64/2016, de 27 de maig, del Consell, pel qual es regulen les bases per a la designació de les unitats de referència del sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana, el secretari autonòmic de Salut Pública i del Sistema Sanitari Públic, va dictar, en data 19 de juny de 2017, la resolució per la qual es designava la Unitat d'Identitat de Gènere per als nivells o fases assistencials: atenció psicoterapèutica, teràpia hormonal i farmacològica i atenció quirúrgica per a l'atenció de xiquets i xiquetes, adolescents i persones adultes trans. Amb data 7 de març de 2019 es va dictar Resolució per la qual es modificava la Unitat d'Identitat de Gènere per als nivells o fases assistencials: atenció psicoterapèutica, teràpia hormonal i farmacològica i atenció quirúrgica per a l'atenció de xiquets i xiquetes, adolescents i persones adultes trans.

Així doncs, en la Comunitat Valenciana existeix una estructura sanitària específica per a l'atenció a les persones trans: la Unitat d'Identitat de Gènere, com s'observa en la següent taula:

Nivell/Fase assistencial	Centre Sanitari	Àmbit geogràfic de referència (Departaments de Salut)
NIVELL 1: Atenció psicoterapèutica	CSSiR Vila-real	Vinaròs, Castelló, La Plana
	CSSiR Font de Sant Lluís	Sagunt, València-Clínic-Malva-rosa, València-Arnau de Vilanova-Llíria, València-La Fe, Manises, Requena, València Hospital General, València-Doctor Peset, La Ribera, Gandia, Xàtiva-Ontinyent
	CSSiR Sant Blai	Dénia, Alcoi; La Marina Baixa, Alacant-Sant Joan d'Alacant, Elda, Alacant-Hospital General, Elx-Hospital General, Orihuela, Elx-Crevillent, Torreveja
NIVELL 2: Teràpia hormonal i farmacològica	Hospital General Universitari de Castelló	Vinaròs, Castelló, La Plana
	Hospital Universitari Doctor Peset	Sagunt, València-Clínic-Malva-rosa, València-Arnau de Vilanova-Llíria, València-La Fe, Manises, Requena, València Hospital General, València-Doctor Peset, La Ribera, Gandia, Xàtiva-Ontinyent
	Hospital General Universitari d'Alacant	Dénia, Alcoi; La Marina Baixa, Alacant-Sant Joan d'Alacant, Elda, Alacant-Hospital General, Elx-Hospital General, Orihuela, Elx-Crevillent, Torreveja
NIVELL 3: Atenció Quirúrgica	Hospital General Universitari de Castelló	Vinaròs, Castelló, La Plana
	Hospital Universitari Doctor Peset	Sagunt, València-Clínic-Malva-rosa, València-Arnau de Vilanova-Llíria, València-La Fe, Manises, Requena, València Hospital General, València-Doctor Peset, La Ribera, Gandia, Xàtiva-Ontinyent
	Hospital General Universitari d'Alacant	Dénia, Alcoi; La Marina Baixa, Alacant-Sant Joan d'Alacant, Elda, Alacant-Hospital General, Elx-Hospital General, Orihuela, Elx-Crevillent, Torreveja

Taula 14. Estructura sanitària específica per a l'atenció a les persones trans.

L'atenció sanitària a les persones trans es presta en els centres sanitaris de referència que integren els diferents nivells assistencials. Al seu torn, aquests estan integrats per equips multidisciplinaris de professionals sanitaris amb experiència demostrada en atenció sanitària a persones trans i a la diversitat sexual en general.

Amb l'objectiu de donar un millor servei, s'ha incorporat recentment en la Unitat de València, un nou equip de cirurgia plàstica especialment per a les cirurgies d'afirmació genital, sumant-se al ja existent en la Fe. A més, s'han realitzat acords amb els hospitals d'Alzira i Manises per a assumir intervencions com la masculinització del tors.

Cal destacar, per la seua importància, el canvi de nom en la SIP que es permet realitzar a totes les persones trans que ho sol·liciten. El procés de canvi de nom en el Sistema d'Informació Poblacional, SIP està protocol·litzat i és automàtic. No requereix aportar cap document. La modificació migra de manera automàtica al Sistema d'Informació Ambulatòria, SIA. És possible que, a vegades, es produïssa algun error en migrar al sistema d'Informació dels hospitals atés que existeixen diferents sistemes i el procés de transformació encara està actiu.

Els casos d'atenció inadequada a les persones que sol·liciten el canvi de nom poden succeir puntualment. En aquests casos, es recomana interposar queixa al Servei d'Informació i Atenció al Pacient, SAIP. Segons dades del Programa d'Informació de Gestió d'Atenció al Pacient, respecte de l'existència de queixes, suggeriments o agraïments, s'informa que no consta cap registre el motiu del qual siga la discriminació per motiu de sexe o gènere.

En SIP només es canvia el registre del nom, no del sexe. El canvi del registre del sexe només es realitza si aporta el DNI o document del Registre Civil.

En el cas de persones trans majors d'edat se sol·licita el canvi de nom en el seu Centre Sanitari, des d'on es trasllada al Centre d'Assistència, Acreditació i Assegurament (CAAA), perquè facen el canvi en el Sistema d'Informació Poblacional (SIP). En el cas de persones trans menors d'edat es realitza a través dels seus representants legals, que han de realitzar un escrit que autoritze el canvi de nom.

b) Formació del personal sanitari

Des de l'any 2017 s'han realitzat per iniciativa de la Unitat d'Identitat de Gènere, o a proposta de diverses societats professionals (com la Societat Valenciana d'Endocrinologia, Diabetis i Nutrició, la Societat Valenciana de Contracepció i Salut Sexual i Reproductiva, la Societat Valenciana de Medicina Familiar i Comunitària, o la Societat Valenciana de Pediatria), cursos de formació o jornades en les quals han participat professionals sanitaris. A més, entre el 12 i el 29 de novembre de 2018 es va organitzar a través de l'Escola Valenciana d'Estudis en Salut el curs "La transsexualitat: una visió integral des de l'atenció multidisciplinària".

D'altra banda, el personal de la Unitat d'Identitat de Gènere participa habitualment, a través de ponències, en taules redones o amb la presentació de pòsters, en jornades i congressos els quals es trasllada l'experiència de la Comunitat Valenciana, així com en la publicació en revistes científiques.

Finalment, es realitza també formació a residents d'Endocrinologia i Nutrició, i Medicina Familiar i Comunitària, així com a estudiants de Medicina en cinqué i sisé curs, tant a València com a Alacant. En aquests últims casos, cal destacar tant les pràctiques d'estudiants en la Unitat d'Identitat de

Gènere, de Medicina i Psicologia, com la col·laboració amb estudiants en els seus treballs de fi de grau vinculats amb la identitat i salut trans.

c) Valoració

L'estructura recull allò establert en la Llei 8/2017, establint una atenció no patologitzant i d'afirmació de la identitat. Cal reconèixer l'esforç que es realitza per a acostar l'atenció a les persones trans, una línia de treball que és necessari continuar explorant.

Cal destacar que l'aparició d'Orienta, i segons les dades recollides per aquest servei, ha suposat una complementarietat important en tot el que és relatiu a l'acompanyament a les persones trans en el seu procés de transició, especialment en tot el que es relaciona amb l'àmbit social, i també el laboral i l'educatiu.

Finalment, els avanços realitzats en la difusió acadèmica i científica de l'activitat de la Unitat d'Identitat de Gènere, així com la seua implicació en formació a professionals i estudiants, suposen una millora important del coneixement en els àmbits de la Medicina i la Psicologia sobre les realitats trans des de la perspectiva de la despatologització.

d) Propostes de millora

Amb l'objectiu de continuar avançant en una atenció més pròxima, i a millorar l'atenció integral a les persones trans es plantegen les següents millores en l'estructura actual:

- Creació d'un Comitè Clínic en la Unitat de València, interdisciplinària, per a resolució i presa de decisions conjuntes i col·legiades per a casos complexos o amb dificultat clínica.
- Ampliació a tots els centres de salut sexual i reproductiva l'atenció a persones trans en el nivell assistencial 1.
- Increment dels serveis de cirurgia plàstica.
- Increment de serveis d'endocrinologia.

Per a finalitzar, seria convenient treballar en un protocol de coordinació entre la Unitat d'Identitat de Gènere i Orienta, que permeta fer el seguiment global de les persones trans, i complementar-se en les prestacions. A més, es considera necessari realitzar una avaluació sobre l'atenció sanitària amb la participació de persones trans, que permeta avançar en la perspectiva de la despatologització. Per a això seria adequat crear una comissió de treball.

4.2. Prestacions sanitàries específiques per a persones trans.

a) Llistat de prestacions

Des dels diferents nivells assistencials de la Unitat d'Identitat de Gènere (UIG) es proporciona a les persones trans l'assistència sanitària requerida en els processos de transició i s'instrumenta el procés d'atenció sanitària integral a seguir per a cadascuna d'elles, conformement amb les seues circumstàncies personals, al seu estat de salut i als seus desitjos de canvi en la manifestació biològica, d'acord amb el gènere sentit com a propi, i s'elabora un itinerari del procés de transició.

Les prestacions sanitàries inclouen, entre altres:

- Atenció Primària. Els Centres de Salut Sexual i Reproductiva són Unitats de suport a l'Atenció Primària. Els professionals d'atenció primària i dels Centres de Salut Sexual i Reproductiva estan degudament coordinats a fi de prestar una atenció psicosexual integral.
- Atenció Psicoterapèutica
- Teràpia hormonal i farmacològica
- Endocrinologia i Nutrició
- Atenció Quirúrgica
- Cirurgia mamària
- Cirurgia plàstica
- Les pròtesis es troben incloses en la cartera de serveis. La implantació de les mateixes es realitza sobre la base de la legislació reguladora d'aquestes i sota criteris legals i assistencials. Les pròtesis hauran d'estar homologades per les agències corresponents dependents del Ministeri de Sanitat, per a poder ser incloses entre les prestacions ortoprotètiques.
- Salut Sexual i Reproductiva
- Pediatria. El seguiment per part la UIG no interfereix en el seguiment pediàtric. D'igual manera, es poden generar interconsultes des de pediatria a la UIG en els seus dos nivells d'atenció: Nivell 1 Atenció psicoterapèutica i Nivell 2 Teràpia hormonal i farmacològica.
- Ginecologia
- Otorrinolaringologia
- Logopèdia
- Anestesiologia
- Preservació de fertilitat
- Tècniques de Reproducció Humana Assistida

En referència a la preservació de fertilitat, la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública va elaborar en 2019 el 'Protocol Assistencial per a la preservació de la fertilitat en persones transsexuals en la Comunitat Valenciana', que estableix les directrius perquè puguin accedir a les tècniques de preservació de la fertilitat en les mateixes condicions que la resta de les persones usuàries del sistema sanitari públic valencià. En les persones trans, tant el tractament mèdic hormonal com el quirúrgic poden afectar la seua fertilitat futura. Per tant, la persona trans en edat fèrtil, amb desig genèsic futur, és candidata per a accedir i beneficiar-se d'aquesta mena de tècniques, sempre que complisquen els criteris clínics establits en la normativa reguladora d'aquesta matèria, i en igualtat de condicions que la resta de la ciutadania. La finalitat de l'aplicació de les tècniques de preservació de fertilitat és l'obtenció i congelació dels gàmetes masculins o femenins per a la seua utilització en un futur, a fi de satisfer el desig genèsic de les persones trans. L'accés a aquesta prestació assistencial, per a la preservació de la fertilitat en les persones trans, es realitzarà a través de les Unitats d'Identitat de Gènere de referència de cada província, que realitzaran l'avaluació clínica inicial i la remetran al seu hospital de referència establert. L'evidència científica avala que no s'oferirà preservació de la fertilitat en xiquets, xiquetes i adolescents per davall dels 18 anys, i el límit d'edat serà igual per a homes i dones.

b) Valoració

El llistat de prestacions abasta totes aquelles necessitats vinculades al procés de transició de cada persona trans en el seu itinerari personalitzat. Cal destacar l'esforç realitzat en l'elaboració del Protocol per a la preservació de la fertilitat.

Únicament en el cas de les teràpies hormonals, les entitats socials indiquen situacions puntuals de desproveïment d'alguns medicaments.

c) Propostes de millora

La Unitat d'Identitat de Gènere ha de continuar en la línia d'anar incorporant al seu catàleg de prestacions aquells avanços mèdics que suposen la millora dels processos de transició i la salut de les persones trans.

4.3. Protocol d'accés a les prestacions sanitàries

Des de la publicació de la Llei 8/2017 i en concordança amb el Decret 64/2016 pel qual es regulen les bases per a la designació de les unitats de referència del sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana, s'han instaurat diferents nivells assistencials d'accés a les prestacions sanitàries per a les persones trans. Per a accedir a aquestes prestacions, es relacionen els centres de referència corresponents a cadascun dels nivells assistencials:

a) Nivell 1: Atenció Psicoterapèutica. Centres de Salut Sexual i Reproductiva, CSSR, de referència

- CSSR de Vila-real
- CSSR Font de Sant Lluís
- CSSR Sant Blai

Tota persona que requereixca o demande assistència sanitària, haurà de ser remesa des del seu Centre d'Atenció Primària o el Centre de Salut Sexual i Reproductiva que li corresponga per a ser remesa al nivell 1 d'assistència de referència (Centre de Salut Sexual i Reproductiva) establert per a Alacant, Castelló i València.

En algunes circumstàncies, les persones poden ser remeses des d'atenció especialitzada.

La remissió es realitzarà a través del sistema oficial d'interconsulta de l'aplicació informàtica ABUCASIS o d'ORION, segons es derive des d'atenció primària o d'especialitzada al nivell d'1 de Fase assistencial d'atenció psicoterapèutica.

b) Nivell 2: Teràpia hormonal i farmacològica. Hospitals de referència.

- Hospital General de Castelló
- Hospital Universitari Doctor Peset Aleixandre
- Hospital General Universitari d'Alacant

En aquelles persones que ja estiguen en tractament, amb el procés conclòs o es desplacen d'altres comunitats autònomes, podran ser remeses des dels seus Centres d'Atenció Primària al nivell 2 de Fase assistencial: Hormonal i farmacològica - Serveis d'Endocrinologia.

c) Nivell 3: Atenció Quirúrgica. Hospitals de referència:

- Hospital General Universitari de Castelló
- Hospital Universitari Doctor Peset Aleixandre
- Hospital General Universitari d'Alacant
- Hospital General Universitari la Fe de València

Per a l'accés a les prestacions assistencials, se segueixen protocols d'actuació sanitària atesos els criteris, objectius i estàndards assistencials en la matèria, i s'estableixen els circuits de derivació més adequats, segons els casos.

d) Valoració

Malgrat l'esforç realitzat, i del cada dia major coneixement, es detecta encara una certa desinformació sobre les prestacions i la forma d'accés a les mateixes per part de les persones trans. Aquesta qüestió és fonamental, tant per a les persones professionals com per a les usuàries, que disposen d'una informació directa de les fonts oficials.

e) Propostes de millora

Per a continuar avançant en el coneixement per part de tot el personal sanitari dels circuits assistències per a les persones trans, és necessari continuar col·laborant amb les persones professionals de l'atenció primària i de les unitats de suport: salut sexual i reproductiva, medicina general, pediatria i matrones.

A més, per a facilitar la informació de la cartera de serveis destinats a les persones trans, seria adequat que es millorara l'accés a aquesta informació mitjançant la pàgina web de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública, així com altres mitjans de difusió, incloses entitats i societats professionals més vinculades a les persones trans.

4.4. Informació de l'activitat assistencial en persones trans en el sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana

a) Canvi de nom en SIP

Any / Edat	0 a 17 anys	18 a 45 anys	46 a 64 anys	65 a 75 anys	Més de 75 anys	Total
2017	20	104	11	1	0	136
2018	23	174	9	0	1	207
2019	41	149	9	1	0	200
2020	40	124	5	0	0	169
Total	124	551	34	2	1	712

Taula 15. Nombre de canvis de nom realitzats en la SIP a persones trans per any i edat.

b) Atenció psicoterapèutica

Any	Alacant	Castelló	València	Homes	Dones	Total
2017	62	15	112	110	79	189
2018	108	23	112	149	94	243
2019	106	34	143	169	114	283
2020	113	28	98	134	105	239

Taula 16. Nombre de persones trans ateses en el nivell d'atenció terapèutica, per gènere, any i província.

c) Teràpia hormonal i farmacològica

Any	Alacant	Castelló	València	Homes	Dones	Total
2017	62	11	122	114	81	195
2018	108	34	124	161	105	266
2019	106	47	153	179	127	306
2020	113	44	104	136	125	261

Taula 17. Nombre de persones trans ateses en el nivell de teràpia hormonal i farmacològica, per gènere, any i província.

d) Atenció quirúrgica

Procediment	Alacant	Castelló	València	Total
Histerectomia / annexectomia	34	13	60	107
Mastoplàsties	23	17	32	72
Mastectomies	133	23	23	179
Vaginoplàsties	0	6	20	26
Faloplàsties	0	2	4	6
Metoidioplàsties	0	0	2	2
Educació de la veu	0	0	48	48
Assessorament nutricional amb bioimpedància	0	0	125	125

Taula 18. Nombre d'intervencions quirúrgiques realitzades a persones trans des de 2017 fins a 2020, per província.

e) Valoració

L'atenció ha anat millorant amb els anys, i es nota a més el major coneixement de les persones trans de la Unitat d'Identitat de Gènere. L'avanç és encara major en l'atenció quirúrgica, que s'ha descentralitzat i està atenent de manera més efectiva. No obstant això, es detecta una baixada durant l'any 2020, producte de l'afectació als serveis sanitaris a causa de l'emergència provocada per la pandèmia de la COVID-19.

f) Propostes de millora

Es considera important millorar els sistemes d'informació sanitària, de manera que es pugui codificar i identificar correctament a les persones trans, evitant situacions incòmodes i millorant l'ús i explotació de dades a fi de planificar i orientar l'atenció sanitària adequadament.

En el futur hauria de reflectir-se en les dades la situació, aplicació i llistes d'espera de cada nivell assistencial, i també com ha afectat la pandèmia a aquestes.

5. Atenció educativa a la identitat de gènere

5.1. Protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere

a) Funcionament del protocol d'atenció educativa a la identitat de gènere

La Conselleria d'Educació, Cultura i Esport articula l'atenció a les persones trans, amb identitats no binàries o expressions de gènere no normatives a través de la Instrucció del 15 de desembre de 2016, del director general de Política Educativa, publicada en el DOGV el dia 27 de desembre de 2016, per la qual s'estableix el protocol d'acompanyament per a garantir el dret a la identitat de gènere, l'expressió de gènere i la intersexualitat.

Aquest protocol planteja una intervenció d'acompanyament, és a dir, a partir d'un enfocament no directiu, cerca oferir els suports que la persona necessita per a facilitar el procés de transició en l'entorn educatiu, seguint l'esquema que s'inclou en el mateix.

En l'àmbit normatiu, es compta també amb l'Ordre 62/2014, de 28 de juliol, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, per la qual s'actualitza la normativa que regula l'elaboració dels plans de convivència en els centres educatius de la Comunitat Valenciana i s'estableixen els protocols d'actuació i intervenció davant supòsits de violència escolar. Donada l'especificitat que té l'assetjament per LGTBfòbia, no contemplat específicament en aquesta Ordre, en 2018 es va publicar en l'espai REICO (Recursos educatius per a la igualtat i la convivència) el document "Orientacions en situacions d'assetjament escolar. Especificacions en cas d'assetjament per LGTBfòbia", que complementa l'Ordre i dóna indicacions per a aquestes situacions.

Qualsevol persona pertanyent a la comunitat educativa pot donar l'avís de la possible situació d'identitat o expressió de gènere divergent, la mateixa persona interessada o qualsevol del seu entorn. A partir d'aquest avís, l'equip directiu del centre ha de fer la comunicació al registre central d'incidències del Pla de prevenció de la violència i promoció de la convivència (PREVI). Aquest registre permet, d'una banda, conèixer des del punt de vista estadístic, ja que és completament anònim, les casuístiques que es donen en els centres educatius del nostre territori, dins de les categories que es poden registrar. D'altra banda, deixa constància d'estar aplicant el protocol corresponent, que és una responsabilitat legal del centre educatiu, i possibilita l'activació de recursos externs, si són necessaris, prèvia demanda i autorització de la inspecció de zona.

Com s'estableix en el protocol, una vegada es registra el cas en el PREVI cal constituir un equip d'intervenció, que farà l'estudi d'aquest, contactarà amb les persones expertes, si és el cas, i dissenyarà el pla d'acompanyament. Cal tindre en compte que aquesta intervenció s'inicia en el moment que es té coneixement de la situació, però no s'hauria de donar per finalitzada en cap moment. Es pot tancar en acabar el curs i tornar a obrir-la en començar el següent o donar un avís, en cas de canvis d'etapa o centre, en el nou centre educatiu, per a reactivar el protocol. Aquesta peculiaritat respon al fet que s'entén la transició com un procés vital que, encara que potser no requereix cap mena d'intervenció específica en un moment donat, pot tindre necessitats de suport en un altre moment, o no presentar-les mai. En qualsevol cas, per la potencial vulnerabilitat que poden tindre les persones trans en relació amb el seu entorn, convé estar alerta davant possibles complicacions que pogueren sorgir.

L'equip d'intervenció es conformarà per la persona tutora, l'orientadora del centre, l'equip directiu i la coordinadora d'igualtat i convivència. Si cal començar una intervenció específica, es pot comptar

amb els equips de les UAI (Unitats d'Atenció i Intervenció) o amb els agents externs que s'han comentat prèviament.

Les actuacions seran molt diferents si es tracta d'acompanyar una persona amb bona xarxa social de suport i que té un bon acolliment al seu grup d'iguals o si es troben indicadors de transfòbia. En aquest segon cas, addicionalment, s'aplicarà el protocol pertinent, siga per agressions (annex II de l'Ordre 62/2014), assetjament i/o ciberassetjament (annex I de l'Ordre 62/2014, tenint en compte les orientacions quan l'assetjament es produeix per LGTBfòbia) o maltractament familiar o extrafamiliar (annex III de l'Ordre 62/2014 i/o fulla de desprotecció de l'Ordre 1/2010).

El seguiment haurà de ser permanent, com ja s'ha dit, i seguir els ritmes de la persona en la seua evolució o exposició social, per a facilitar les coordinacions o derivacions que siguen pertinents a cada moment, a demanda de la persona mateixa o de les persones que tinguen la seua pàtria potestat o tutela legal, si es tracta d'una persona menor d'edat.

b) Valoració

En general, es valora molt positivament tant el protocol com la seua utilització, encara que l'absència d'una legislació estatal produeix dificultats quant a la modificació completa de les bases de dades, que facilitaria en gran manera que tots els llistats i certificats compten amb el nom adequat.

No obstant això, es detecta que molts centres tenen desconeixement del protocol fins que tenen la necessitat d'utilitzar-lo o, en alguns casos, no ho fan fins que no hi ha un informe de la Unitat d'Identitat de Gènere, que no cal i que pot arribar tard. Això porta al fet que es requerisca formació i acompanyament, i que es requerisca per part dels centres la presència d'entitats.

c) Propostes de millora

S'hauria de buscar la manera de conèixer si els centres privats compten amb protocols propis, per a assegurar-se que s'actua correctament en el cas de comptar amb alumnat trans. També es podria estudiar com es realitza el trasllat de la informació i l'acompanyament quan hi ha canvi d'etapa educativa.

5.2. Dades d'incidències comunicades al PREVI d'assetjament per LGTBfòbia i d'activació del protocol d'atenció a persones trans

a) Dades recollides relatives a assetjament per LGTBfòbia i de l'activació del protocol d'atenció a la identitat de gènere

Centres	Públics		Privats Concertats		TOTAL	
	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020
Alacant	-	7	-	1	-	8
Castelló	-	4	-	0	-	4
València	-	8	-	4	-	12
TOTAL	-	19	-	5	11	24

Taula 19. Nombre de casos d'assetjament per LGTBfòbia detectats a través del PREVI, per curs, província i tipologia de centre.

Centres Província/Any	Públics		Privats Concertats		TOTAL	
	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020
Alacant	-	17	-	0	-	17
Castelló	-	8	-	0	-	8
València	-	16	-	6	-	22
TOTAL	-	41	-	6	44	47

Taula 20. Nombre d'activacions del protocol d'atenció a persones trans detectats a través del PREVI, per curs, província i tipologia de centre.

Cal assenyalar que la inclusió d'aquestes variables en l'aplicació PREVI va començar a ser efectiva en el curs 2018/2019, per la qual cosa no es disposen de dades amb anterioritat. A més, no hi ha constància de casos que puguen donar-se en centres no sostinguts amb fons públics, ja que no utilitzen el registre d'incidències.

b) Valoració

La quantitat absoluta d'incidències notificades, comparades amb altres tipologies d'assetjament, suposa un 4% del total d'incidències en el curs 2018/2019, i un 7% en el 2019/2020. No obstant això, entenem que aquesta realitat és la menys visibilitzada per les implicacions secundàries que pot tindre. Així com es dedueix la causa de manera directa d'un assetjament per ètnia o diversitat funcional, o qualsevol altre motiu "visible", en els casos de LGTBfòbia la mateixa víctima pot estar ocultant la situació per por de majors represàlies tant en el centre educatiu com en l'entorn familiar.

Encara que sembla apreciar-se una tendència a l'increment de visibilització de les realitats trans, i de situacions negatives associades que no haurien de produir-se, seria necessari esperar a tindre més sèries de comparació per a consolidar aquesta evidència.

c) Propostes de millora

Progressivament anem millorant la recollida de dades, però el procés encara podria afinar-se. Seria interessant desagregar les incidències en funció del gènere sentit per la persona, així com separar les situacions d'activació de protocol per orientació sexual no normativa dels casos de transició de gènere, i també partionar la transfòbia de lesbofòbia, homofòbia o bifòbia.

5.3. Programes i continguts educatius relacionats amb la diversitat LGTBI

a) Marc normatiu dels centres

Cada centre educatiu té uns valors i trets identitaris que articulen la seua acció pedagògica. Aquests han d'estar explicitats en els diferents documents organitzatius del centre: Pla educatiu de centre (PAC), Programació general anual (PGA) o Pla d'igualtat i convivència (PIC). Un dels eixos que hauria de figurar a aquests documents, especialment al PIC, és el respecte a la diversitat LGTBI, ja que així es contempla, tant en el Pla director de coeducació, com en les instruccions d'inici de curs de cada etapa.

En concret, en el PIC es tracta d'organitzar la tasca de promoció de la igualtat, coeducació i respecte a la diversitat sexual, de gènere i familiar, per a generar un clima de convivència positiu per a totes les persones que conformen la comunitat educativa. Aquest Pla serà aplicable en els centres docents sostinguts amb fons públics per la Generalitat Valenciana que imparteixen els ensenyaments

d'Educació Infantil, Educació Primària, Educació Secundària Obligatòria, Batxillerat, Formació Professional Específica, Formació de Persones Adultes i Ensenyaments de Règim Especial.

b) Actuacions realitzades pels centres

De l'avaluació anual que es fa d'aquest pla, es publica la memòria sobre la convivència escolar en la Comunitat Valenciana. A partir de les dades recollides en aquesta, podem fer un recompte d'actuacions realitzades en els centres educatius. En el curs 2019/2020, per la circumstància derivada de la COVID-19 no es va realitzar el qüestionari de recollida de dades, per la qual cosa reproduïm una part de l'informe, amb les dades corresponents al curs 2018/2019.

Actuació	Centres	Percentatge
Programa i tallers d'Educació Sexual (inclou programa Peus)	1.194	60,55%
Activitats per a fomentar la coeducació i la igualtat en la diversitat, dirigides a l'alumnat	1.919	97,31%
Activitats de prevenció de l'assetjament escolar i ciberassetjament, dirigides a l'alumnat	1.738	88,13%
Tallers de diversitat sexual, familiar i d'identitats de gènere, dirigides a l'alumnat	1.232	66,47%

Taula 21. Accions vinculades amb la diversitat LGTBI en els centres educatius durant el curs 2018/2019.

En la taula anterior es recullen accions que tenen vinculació amb la diversitat LGTBI, i que s'observa tenen un alt grau d'implantació. Per damunt del 95% activitats en l'àmbit de la coeducació i la igualtat en la diversitat dirigides a l'alumnat. I en aqueixa mateixa línia, tallers sobre diversitat sexual, familiar i d'identitats de gènere en quasi el 90% dels centres, i activitats de prevenció de l'assetjament i ciberassetjament escolar fregant el 85%. Amb una implantació menys massiva, però encara alta, estan els tallers de diversitat sexual, familiar i d'identitats de gènere, i el programes i tallers d'Educació Sexual, per damunt tots dos del 60%.

Actuació	Centres	Percentatge
El PAF ha incorporat formació sobre l'aplicació dels protocols d'igualtat i convivència	1.256	63,69%
El PAF ha incorporat formació sobre educació sexual familiar i diversitat LGTBI	888	45,03%
Tallers de diversitat sexual, familiar i d'identitats de gènere impartits per col·lectius LGTBI, dirigits a professorat i famílies	571	28,96%
Commemoració del dia de la família diversa, dia contra la violència de gènere, dia contra la LGTBIfòbia	1.200	60,85%

Taula 22. Formació vinculada amb la diversitat LGTBI en els centres educatius durant el curs 2018/2019.

És important ressaltar que, en general, hi ha un augment de centres que han desenvolupat actuacions formatives, de sensibilització i difusió respecte al curs 2017/2018. Quant a les accions formatives, la implantació és encara menor. Mentre la incorporació en el PAF de la formació sobre igualtat i convivència sí que està inclosa en quasi dos de cada tres centres, de manera específica la formació en educació sexual familiar i diversitat LGTBI no supera el 50%. Amb una incidència menor al 30% es troben els centres on els col·lectius LGTBI han impartit formació al professorat i les famílies. Finalment, la commemoració d'algun dels següents dies: el 25 de novembre, dia contra la violència de gènere, el 15 de maig, dia de les famílies, o 17 de maig, dia contra la LGTBIfòbia es realitza en sis de cada deu

centres. No obstant això, no tenim dades sobre la incidència major de l'un o l'altre dia en aqueixa dada.

Acció	Mitjana	Desviació típica
Elaboració de les normes d'aula i de centre per a una convivència positiva i igualitària	4,25	0,80
Persona coordinadora d'igualtat i convivència (Resolució: Instruccions inici de curs)	4,24	0,86
Activitats transversals als continguts curriculars que eduquen en la igualtat entre xics i xiques i es familiaritzen amb la diversitat familiar i de gènere	4,16	0,84
Activitats per a fomentar la coeducació i la igualtat en la diversitat, dirigides a l'alumnat	4,11	0,80
Pla d'igualtat i convivència (Ordre 62/2014)	4,01	0,82
Programa i tallers d'Educació Sexual (inclou programa PEUS)	3,84	1,11
Commemoració del dia de la família diversa, dia contra la violència de gènere, dia contra la LGTBIfòbia	3,55	1,20
El PAF ha incorporat formació sobre l'aplicació dels protocols d'igualtat i convivència	3,41	1,28
Tallers de diversitat sexual, familiar i d'identitats de gènere impartits per col·lectius LGTBI, dirigits a professorat i famílies	2,96	1,43
El PAF ha incorporat formació sobre educació sexual familiar i diversitat LGTBI	2,85	1,36

Taula 23. Mitjana de la valoració que fan els centres educatius de l'impacte de les accions, amb especificació de la dispersió (desviació típica). L'escala puntua d'1 (cap resultat) a 5 (resultat òptim).

De les accions que els diferents centres realitzen, cal detindre's en la valoració que els centres fan de l'impacte sobre la convivència. Les actuacions que més impacte positiu tenen respecte de la millora de la convivència en els centres educatius, segons els equips directius en el curs 2018/ 2019 són:

- Les actuacions de tipus organitzatiu relacionades amb el Pla d'igualtat i convivència, la figura de la coordinació d'igualtat i convivència i l'elaboració de normes d'aula i de centre.
- Quant a les actuacions de tipus comunitari i de participació tenen un major impacte les activitats transversals als continguts curriculars i les que fomenten la coeducació i la igualtat en la diversitat.
- En les actuacions de tipus formatiu, els tallers d'educació sexual, els de diversitat sexual o la incorporació al PAF d'aquesta formació. Cal assenyalar que aquestes últimes actuacions estan en un nivell d'acceptació per part dels centres bastant ajustada.

c) Recursos per als centres

La web REICO és un portal web de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport amb recursos per a impulsar la igualtat i convivència en els centres educatius. Aquest repositori facilita que el professorat i la comunitat educativa pugua accedir a diferents materials per a conèixer diferents tècniques de gestió en matèria d'igualtat i convivència. La web es va fer pública el 13 de març de 2018, i forma part dels continguts d'inclusió educativa que es poden trobar en <https://ceice.gva.es/es/web/inclusioeducativa>.

El 80,7% dels centres participants coneixen la pàgina web REICO, bé a través de l'equip directiu, bé per la persona coordinadora d'igualtat i convivència o pel departament d'orientació o altres professionals. Més de la meitat dels centres que la coneixen (56,9%), han utilitzat durant el curs 2018/2019 recursos que hi ha disponibles. Els recursos més utilitzats són el model dialògic de prevenció de conflictes (44,4%) i els equips de mediació i convivència (36,0%). Cal assenyalar que entre els continguts hi ha, entre altres, la Guia d'Educació Sexual "Els nostres cossos, els nostres drets" i la documentació "Orientacions per a l'assetjament LGTBfòbic", cadascun d'ells utilitzats en el curs 2018/2019 per més del 15% dels centres.

d) Valoració

En primer lloc, es considera d'un valor molt alt que la normativa introduïska de manera explícita el treball sobre la diversitat LGTBI en els centres educatius. Que a més es vaja actualitzant cada curs en les instruccions generals que realitza la Conselleria, suposa una millora contínua. Aquest fet està suposant un suport fonamental als centres que ja realitzaven actuacions sobre la diversitat LGTBI, i està impulsant a aquells que encara no havien començat a treballar aquest tipus de continguts.

Les dades mostren un alt nivell d'implementació de continguts sobre la diversitat LGTBI en els centres educatius, tant a través de les actuacions vinculades a activitats o introducció dels continguts de manera transversal, com de la formació oferida. No obstant això, és important indicar que queda molt per avançar perquè aquests continguts arriben al conjunt del sistema educatiu, tant el sostingut amb fons públics, com el privat.

e) Propostes de millora

Seria interessant incorporar a l'informe altres mesures d'impacte, com la percepció de les entitats LGTBI referent a la introducció d'aquests continguts, la valoració dels tallers que realitzen i la seua vinculació amb les dades relatives a les situacions d'assetjament per LGTBfòbia detectades.

D'altra banda, seria important impulsar l'educació sexual i educació en diversitat en Centres Escolars dirigides a professorat i alumnat, aprofitant el programa Peus.

5.4. La figura de coordinació d'igualtat i convivència en els centres educatius

a) La creació de la figura de coordinació d'igualtat i convivència en els centres educatius

El curs 2016/2017 es va crear la coordinació d'igualtat i convivència (CIC), amb una assignació de dues hores lectives a la setmana per a la realització de les tasques vinculades a aquesta coordinació. Les seues funcions es concreten en la normativa en el Decret 252/2019, de 29 de novembre, del Consell, de regulació de l'organització i el funcionament dels centres públics que imparteixen ensenyaments d'Educació Secundària Obligatoria, Batxillerat i Formació Professional, publicat en el DOGV el 9 de desembre de 2019, i el Decret 253/2019, de 29 de novembre, del Consell, de regulació de l'organització i el funcionament dels centres públics que imparteixen ensenyaments d'Educació Infantil o d'Educació Primària, publicat en el DOGV el 2 de desembre de 2019, així com en les instruccions d'inici de curs.

Les funcions s'especifiquen en l'article 53 del Decret 252/2019 i en l'article 45 del Decret 253/2019, entre les quals destaquen:

b) Coordinar les actuacions específiques en els centres educatius establides en l'article 24 de la Llei 23/2018, de 29 de novembre, de la Generalitat, d'igualtat de les persones LGTBI, per a garantir que totes les persones que conformen la comunitat educativa puguen exercir els drets fonamentals que empara la legislació autonòmica, estatal i internacional.

c) Col·laborar amb la direcció del centre i amb la comissió de coordinació pedagògica en l'elaboració, desplegament i avaluació del pla d'igualtat i convivència del centre, tal com estableix la normativa vigent.

d) Coordinar les actuacions establides en el pla d'igualtat i convivència.

Encara que la referència es realitze a l'article 24 de la Llei 23/2018, també podria referir-se al contingut de l'article 23 de la Llei 8/2017.

b) Formació per a les persones coordinadores d'igualtat i convivència en els centres educatius

Per a complir amb aquestes funcions, des de la creació d'aquesta figura es posa en marxa un pla de formació específic, estructurat en dos nivells, de 30 hores cadascun, amb un mòdul concret en cada nivell sobre diversitat sexual, de gènere i familiar, a més de formació continuada genèrica i específica, amb jornades per a les persones coordinadores d'igualtat i convivència que se celebren anualment i la formació general que es posa a l'abast del professorat a través dels CEFIRE o en el seu centre de treball, que comentarem a continuació.

Els dos cursos de la formació CIC (CIC I i CIC II) segueixen la següent estructura, per a facilitar el disseny i la implementació posterior del Pla d'Igualtat i Convivència del centre (PIC):

- Sessió 1. Coeducació i socialització diferencial. Llenguatge i espais inclusius.
 - Estereotips de gènere
 - Currículum ocult
 - Corresponsabilitat familiar
 - Llenguatge inclusiu, imatges i audiovisuals
 - Distribució dels espais en el centre escolar. Patis coeducatius
- Sessió 2. Inclusió de les dones en els continguts. Educació emocional afectiu-sexual. Detecció de violència de gènere.
 - Implicació de l'absència de dones en els continguts
 - Metodologia i iniciatives per a la inclusió de les dones en els continguts
 - Instruments per a la implantació de l'educació afectivosexual en totes les etapes educatives
 - Indicadors i iniciatives encaminades a l'erradicació de la violència de gènere
- Sessió 3. Identitat de gènere i diversitat sexual i familiar.
 - Implementació d'iniciatives encaminades a la inclusió de les persones LGTBQIA+
- Sessió 4. Convivència positiva. Protocols d'intervenció.
 - Estratègia per a la convivència positiva.

Com es pot observar, tant la sessió 2, sobre educació sexual, com la 3, específica sobre diversitat sexual, de gènere i familiar, aborden les temàtiques d'interès per al desenvolupament de la Llei 8/2017. En la sessió 4, de manera genèrica, s'aborden els protocols d'intervenció per a la millora de la convivència escolar, entre els quals es troben el d'acompanyament en possibles casos d'identitat de gènere divergent, i les orientacions per assetjament LGTBfòbic.

Segons les dades de la memòria anual sobre la convivència escolar del curs 2018/2019, dels centres participants en l'estudi (1.972), i segons la resposta donada per les direccions d'aquests centres educatius, 1.139 persones coordinadores d'igualtat i convivència (57,8%) estaven en aquell moment en possessió de la formació CIC I i 550 (27,9%) de la formació CIC II.

c) Valoració

La creació d'aquesta figura, i la inclusió del treball sobre la diversitat LGTBI entre les seues competències, és un avanç importantíssim, en comptar ara els centres educatius amb una figura de referència per a aquesta temàtica.

d) Propostes de millora

Igual que en l'apartat anterior, seria interessant aprofundir en la implantació d'aquesta figura, tant a través del coneixement sobre la mateixa que tenen les entitats LGTBI, com d'estudis realitzats per a la seua avaluació.

En aqueix sentit, s'hauria de tendir a estabilitzar la coordinació d'igualtat i convivència i buscar les eines que permeten garantir una formació completa, com a requisit d'accés o de continuïtat en la coordinació. Seria important que aqueixa formació incloguera el coneixement del protocol d'atenció a la identitat de gènere, així com d'eines sobre com detectar situacions d'assetjament per LGTBIfòbia. D'aquesta manera, es contribuiria a reforçar aquesta figura com a referent de la diversitat LGTBI en els centres, aprofitant el potencial transformador que algú amb aqueixa inquietud i formació té.

5.5. Formació del professorat.

La formació del professorat és competència de la Subdirecció General de Formació del Professorat, que estableix diferents modalitats i nivells, que es poden consultar en el seu web i en la Resolució de 21 de maig de 2020, de la Secretaria Autònoma d'Educació i Formació Professional. Bàsicament podríem dir que hi ha formació dins dels centres educatius, a través de seminaris, grups de treball i plans de formació de centre, i formació que es realitza fora del centre, gestionada pels CEFIRE, que es pot oferir com a cursos, jornades i congressos.

La principal diferència, a més de la ubicació de la formació en si, serien les persones implicades en aquesta. A les formacions de centre (Pla Anual de Formació, PAF, de centre) acudeix el personal d'un o diversos claustres (si són formacions intercentres) amb uns interessos comuns, que s'organitzen per a reflexionar o treballar uns continguts que consideren importants per a la seua tasca docent, mentre que les formacions dels diferents CEFIRE es dirigeixen a professorat en general, o d'alguna especialitat concreta, però desvinculades del centre educatiu. Així doncs, si es fa un seminari en un centre, sobre el protocol d'identitat de gènere, pot participar el professorat de diverses matèries d'aquell centre, mentre que si d'això es fa una jornada del CEFIRE, podrà inscriure's professorat de diversos centres de la zona o d'altres zones.

Cal destacar l'esforç realitzat per a reforçar els CEFIRE, així com de la seua especialització. En aqueix sentit, la creació d'un CEFIRE específic d'Educació Inclusiva ha contribuït a generar més i millor contingut sobre qüestions que necessitaven d'una major presència, vinculades a la igualtat i la inclusió.

Respecte del curs 2019/2020, segons les dades aportades per la Subdirecció general de formació de professorat, es van desenvolupar 94 accions formatives des del 9 de setembre de 2019 fins al 12 de març de 2020, amb vinculació directa amb qüestions d'igualtat, coeducació i diversitat sexual, de gènere i familiar, amb la participació de més de 5.400 persones docents, segons es mostra a la taula següent:

Accions formatives	Hores de formació	Total de participants	Dones	Homes	Sense especificar
94	1.743	5.413	4.571	778	64

Taula 24. Dades relatives a accions formatives vinculades a la igualtat, coeducació i diversitat sexual, de gènere i familiar durant el curs 2019/2020.

Amb el confinament, moltes de les accions formatives que estaven previstes, des de mitjan març a juliol de 2020, es van haver d'anul·lar o bé ajornar al primer trimestre del curs 2020/2021. No obstant això, es van poder arribar a implementar les que consten en la taula següent:

Accions formatives	Hores de formació	Total de participants
11	302	348

Taula 25. Dades relatives a accions formatives vinculades a la igualtat, coeducació i diversitat sexual, de gènere i familiar durant el primer trimestre del curs 2020/2021.

c) Valoració

Sens dubte hi ha un avanç important en la formació al conjunt del professorat, encara que s'assumeix la dificultat d'abordar aquesta qüestió de manera global.

d) Propostes de millora

Per a avançar en la formació del professorat seria adequat explorar, de cara al futur, quina és la formació que rep el professorat en la seua etapa universitària referent a la diversitat LGTBI i de quina manera es podria millorar.

5.6. Universitats públiques

a) Aprovació de protocols d'atenció a la identitat de gènere

Les universitats públiques valencianes han elaborat i aprovat protocols d'actuació per al reconeixement de la identitat de gènere. La Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives va prendre la iniciativa de signar des de l'any 2017 convenis de col·laboració amb aquestes amb l'objectiu de tirar endavant actuacions en l'àmbit de la igualtat en la diversitat, entre altres l'elaboració, aprovació i desenvolupament d'aquests protocols.

Universitat	Data
Universitat Miguel Hernández d'Elx	25 d'octubre de 2017
Universitat d'Alacant	19 de novembre de 2017
Universitat de València	20 de juny de 2019
Universitat Politècnica de València	26 d'abril de 2018
Universitat Jaume I de Castelló	26 d'octubre de 2017

Taula 26. Dates de l'aprovació dels protocols d'atenció a la identitat de gènere de les universitats públiques valencianes.

A més, des de la Generalitat, conjuntament amb el sistema universitari valencià, s'ha establert, en el marc de la normativa vinculada a les proves d'accés a la Universitat, un procediment per al tractament a les persones trans durant aquestes, amb l'objectiu que siguen tractades segons la seua identitat en aquest procés.

b) Actuacions realitzades a través dels protocols d'atenció a la identitat de gènere

Universitat	2017/2018	2018/2019	2019/2020	Total
Universitat Miguel Hernández d'Elx	1	1	1	3
Universitat d'Alacant	9	2	0	11
Universitat de València	8	18	11	37
Universitat Politècnica de València	4	10	12	26
Universitat Jaume I de Castelló	4	0	7	11
TOTAL	26	31	31	88

Taula 27. Actuacions realitzades a través dels protocols d'atenció a la identitat de gènere, per universitat pública valenciana i curs.

c) Valoració

La bona disposició i la iniciativa de les cinc universitats públiques valencianes ha donat com a resultat que hagen realitzat avanços molt importants en el treball pel reconeixement de la identitat de gènere de l'alumnat trans, com també per una altra mena d'iniciatives de sensibilització i de promoció de la investigació sobre la diversitat LGTBI.

d) Propostes de millora

En futurs informes seria convenient estudiar la situació de la resta d'universitats, tant privades com públiques (inclosa l'UNED), que són presents en la Comunitat Valenciana. A més d'incloure un apartat en aquest punt relatiu a actuacions de les universitats i l'impacte aconseguit en el cas del vessant investigador, que continua sent una assignatura pendent en el sistema universitari espanyol.

6. Foment de la inserció laboral de les persones trans

Respecte a les polítiques d'ocupació i formació posades en marxa fins al moment cal fer una distinció de totes les ajudes que expressament han reconegut com a col·lectiu beneficiari a les persones trans i aquelles que no ho expressen explícitament però que podrien estar contemplades.

6.1. Programes de Foment de l'ocupació

a) Ajudes a la creació d'empreses d'inserció

Regulada en l'Ordre 20/2018, de 14 de novembre, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'estableixen les bases reguladores de les compensacions econòmiques i subvencions públiques destinades a la integració sociolaboral de persones treballadores en situació o risc d'exclusió social en empreses d'inserció i en empreses ordinàries de treball. En aquesta es defineix el col·lectiu destinatari de les ajudes regulades en la Llei 1/2007 d'empreses d'inserció (Llei estatal i bàsica) on no es recull explícitament les persones trans. El que sí que realitza és definir en l'article 4 h) que podrà ser persona destinatària aquelles que tinguen un informe de serveis socials generals o especialitzats que recomanen la seua inclusió a través d'una empresa d'inserció.

b) Ajudes de foment de l'ocupació en corporacions locals

Regulada en l'Ordre 10/2017, de 8 de maig, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual es modifica l'Ordre 8/2016, de 7 de juliol, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'estableixen les bases reguladores per a la concessió de subvencions en el Programa d'iniciativa social en col·laboració amb corporacions locals de la Comunitat Valenciana on els col·lectius destinataris de les ajudes són: majors de 45 anys, joves sense experiència, parats de llarga duració, dones inscrites com a demandants d'ocupació. En aquesta ordre s'engloben diferents ajudes i programes com a contractació per a emergències o de col·lectius afectats i afectades per la COVID 19, entre altres.

c) Ajudes a la contractació de joves en les empreses

Ací tenim dos programes regulats per l'Ordre 8/2018, de 25 de juny, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'aproven les bases reguladores del programa de foment d'ocupació per a la contractació de persones joves qualificades (AVALEM JOVES), en el marc del Sistema Nacional de Garantia Juvenil. Els dos programes tenen com a persones beneficiàries a joves inscrites en el sistema de garantia juvenil i són per a la contractació indefinida inicial de joves amb qualificació i per a la contractació en pràctiques.

d) Ajudes per a la contractació de col·lectius vulnerables

Ací tenim també dos programes regulats per l'Ordre 10/2018, de 12 de juliol, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'aproven les bases reguladores del programa de foment d'ocupació per a la contractació de persones pertanyents a col·lectius vulnerables. En aquesta hem de destacar dos programes d'ajudes que són el foment de la contractació indefinida inicial de col·lectius vulnerables i l'ajuda a la conversió a indefinit de contractes temporals per a col·lectius vulnerables. No estan explícitament les persones trans encara que sí com a col·lectiu vulnerable a persones en situació o risc d'exclusió acreditades pels serveis socials, parades de llarga duració, persones de més de 50 anys, menors de 30 anys, dones o persones amb diversitat funcional.

e) Valoració

La realitat és que aquestes mesures, encara que haurien d'incloure a les persones trans, no sembla que resulten efectives per a la millora de l'accés a l'ocupació. Segurament aquestes ajudes, per si

soles, no aconsegueixen l'objectiu en la població trans, atés que estem davant una problemàtica multidimensional, que ha d'abordar-se des de diverses perspectives al mateix temps. Per això, sí que seria necessari aprofundir en la connexió dels serveis d'ocupació públics amb altres recursos, de manera que es pugui realitzar una atenció integral, amb l'esperança d'aconseguir resultats reals.

Després d'analitzades les ajudes a la contractació i els programes de foment de l'ocupació, podem veure com des de la normativa la majoria de les ajudes proposades no tenen una especificitat clara i directa dirigides a les persones trans.

Al costat d'aquesta realitat cal valorar que el seguiment de les actuacions i la valoració quantitativa d'indicadors d'impacte, resulten impossibles pel fet que els sistemes de registre del Sistema Nacional d'Ocupació no permeten tindre un indicador on aparega la identitat de gènere de les persones que acudeixen als serveis públics d'ocupació.

D'altra banda, un altre tipus de bonificacions fiscals o de seguretat social, que podrien tindre un impacte directe sobre la contractació, són competència del Govern d'Espanya i, per tant, no es poden impulsar des del Govern de la Generalitat. Encara que sí que es podria abordar, com s'ha fet en Orienta, la bonificació o la promoció de la contractació de persones trans des de les convocatòries públiques, a l'espera que la legislació estatal pot avançar en un marc que permeta un altre tipus d'actuacions.

En definitiva, la valoració que hem de fer és que queda molt camí per fer.

f) Propostes de millora

Com a millores a plantejar clarament està la de visualitzar a les persones trans en totes les ajudes que es plantegen en foment de l'ocupació per a ser destinatàries, així com estudiar en quina mena de contractació o ajudes públiques es podria introduir l'incentiu de la contractació de persones trans.

Finalment, atés que la inserció sociolaboral és un tema fonamental per a les persones trans, amb un índex molt elevat de desocupació, i en el millor dels casos ocupació en activitats precàries o al marge de la llei, seria convenient establir una comissió de treball per a abordar aquesta qüestió i analitzar-la més detingudament.

6.2. Programes de Formació

a) Oferta de formació

En formació tenim quatre grans programes que són: la formació per a persones desocupades, la formació per a persones ocupades, els tallers d'ocupació i les escoles taller Et Formem.

En els programes de formació per a persones desocupades i ocupades l'única condició per a la selecció d'alumnes és estar en situació d'ocupació o desocupació.

En el cas de les escoles taller Et Formem s'introdueix un element que és que les persones seleccionades per a ser alumnes hauran de ser especialment vulnerables: Ordre 14/2017, de 17 de juliol, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'aproven les bases reguladores del programa mixt d'ocupació-formació escoles d'ocupació Et Formem, destinat a persones amb dificultats d'inserció laboral o pertanyents a col·lectius vulnerables.

En el cas dels programes de Tallers d'Ocupació estan regulats en l'Ordre 6/2020, de 7 de desembre, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'aproven les bases reguladores de la concessió de subvencions del programa mixt d'ocupació-formació Tallers d'Ocupació, on en l'article 4 com a persones destinatàries i prioritàries per a la selecció apareix explícitament el col·lectiu trans.

b) Valoració

En aquest cas dels programes de formació també ens trobem amb ajudes que no visibilitzen a les persones trans. En tot cas, i donades les dificultats de baix nivell formatiu (en alguns casos), el programa de Tallers d'Ocupació, que sí que visibilitza explícitament a les persones trans, es demostra com un dels programes que aconseguen millors objectius en tractar-se d'un programa on es combina la formació i l'ocupació i amb un contracte en formació des de l'inici de l'actuació.

Com en el cas dels programes de foment de l'ocupació, el principal obstacle amb el qual ens trobem és l'avaluació quantitativa ja que no disposem d'indicadors clars que ens ajuden a saber l'impacte sobre les persones trans d'aquestes actuacions.

c) Propostes de millora

Cal continuar millorant en la visualització en les convocatòries dels programes formatius de les persones trans i que apareguen com a destinatàries clares d'aquests programes.

6.3. Programes d'orientació, formació i inserció

a) Programa Integrem

El Programa Integrem, regulat per l'Ordre 1/2020, de bases reguladores de subvencions per a la realització d'itineraris d'inserció laboral per a col·lectius amb especials dificultats d'integració en el mercat de treball, estableix en el seu article 3 a les persones trans com a persones destinatàries.

b) Valoració

Aquest programa inicia la seua marxa en aquest any 2021. Per tant, esperarem a veure els seus resultats.

c) Propostes de millora

Caldrà esperar a veure l'impacte i posteriorment avaluar-lo.

7. Actuacions en l'àmbit de la cultura, l'esport, la cooperació i la comunicació

7.1. Cultura inclusiva amb la identitat i l'expressió de gènere

a) Presència de la realitat trans en espais culturals

La realitat de les persones trans forma part de la programació de les principals institucions culturals de la Comunitat Valenciana.

El Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana realitza la convocatòria "Resistències Artístiques. Processos artístics en entorns educatius", a través de la que se seleccionen cada any 30 projectes que es desenvolupen en 30 centres educatius de la Comunitat Valenciana (10 en cada província). Alguns dels projectes seleccionats aborden temàtiques de diversitat i identitat, trencant amb els imaginaris tradicionals. Aquest projecte té impacte territorial més enllà dels grans nuclis de població. També impulsa el projecte "Transversalia", dedicat a la formació de professorat a través de l'art. Alguns dels cursos de formació estan centrats en la identitat, abordant les possibilitats de les pràctiques artístiques contemporànies, per a transformar els relats docents en aqueixes etapa de formació. Aquest projecte va dirigit a docents de tot el territori, i genera al seu torn un recurs educatiu a la disposició de la comunitat escolar.

El Centre del Carme Cultura Contemporània ha incorporat a la seua agenda de manera habitual continguts relatius a la visibilització de la realitat trans, i en general del col·lectiu LGTBI, com per exemple els festivals Mostra l'Emploma i VihsiblesFestival, l'actuació del Cor de Lambda cantant a l'amor divers i igualitari, o la inclusió en els seus projectes artístics triats per convocatòria de peces sobre la dissidència sexual per exemple de l'artista Graham Bell. A més, en la part expositiva, a les seues sales s'ha pogut visitar l'exposició dels 30 anys del Col·lectiu Lambda "XXX Lambda, relats íntims d'activistes LGTB", i l'exposició "Les filloles", de William James.

L'IVAM, a través d'IVAMdiversitat, també ha sumat a la seua programació una extensa activitat, tant vinculada a la celebració de l'Orgull, amb la celebració en 2018 d'activitats especials com a conferències, performances o concerts, i en 2019 sota la mostra documental "Sexopolítiques del cinema marginal anys 70-80". Durant la resta de l'any, el contingut sobre la realitat trans i LGTBI és constant. Alguns exemples: l'organització al novembre de 2019, al costat del CEFIRE, d'una jornada sobre dissidències LGTBIQ+ a les aules, presentacions de llibres, l'exposició "Contracultura. Resistència, utopia i provocació" a València al febrer de 2020, o a l'octubre de 2020 "Dones/Ordre Moral, Art i sexualitat a l'Europa d'entreguerres".

A més, a través del Institut Valencià de Cultura (IVC) se secunda des del seu inici en 2015 al festival Mostra l'Emploma, que se celebra a València i que té presència també en altres municipis de la província. Des de 2019 les associacions Diversitat i Zinegoak, i el IVC organitzen a Alacant la Mostra Visible Alacant (MOVA), que té lloc en el Teatre Arniches on es programa cinema, teatre i dansa que sensibilitza i visibilitza la diversitat sexual. També la programació de la Fimoteca de l'IVC inclou projeccions en aquest sentit, en els seus diversos cicles i diversos projectes de documentals audiovisuals sobre la realitat trans han sigut subvencionats des de l'IVC, com "De Teresot a Florenci. Història de la Pastora".

Quant a les arts escèniques, inserits en la programació regular dels espais que gestiona directament l'IVC sempre hi ha espectacles reeixits que tracten el tema de la igualtat en la diversitat, a pesar que no estiguen emmarcats en una programació o cicle específic. Alguns dels últims espectacles programats —en plena normalitat i harmonia temàtica amb la resta de propostes— han sigut "El salte de Darwin", de Sergio Blanco, en coproducció d'Entrecajas i el Teatre Espanyol, sobre l'acceptació d'una relació trans en una família; "Les coses que sé que són veritat", d'Andrew Bovell, en coproducció d'Octubre Produccions i Teatres del Canal, sobre les crisis d'identitat de gènere; i "La sort", de Juli Disla i Jaume Pérez, producció de la companyia Pérez&Disla, sobre una adopció homoparental i la diversitat familiar.

b) Valoració

Atés que l'àmbit de la cultura sol ser pròxim a les realitats més invisibilitzades, sí que es transmet per part de les institucions culturals un interès a abordar la realitat trans i la diversitat LGTBI des d'aquelles perspectives més vinculades a la memòria, a la transgressió cultural i a la construcció identitària a través de les diferents disciplines.

c) Propostes de millora

Si bé la realitat trans té una presència important en els espais culturals, especialment en els contenidors més importants, un avanç en la seua presència més enllà de les grans ciutats seria incorporar alguna actuació cultural vinculada a la sensibilització en algun format que permeta una major presència en el territori.

7.2. Espais i competicions esportives que respecten la identitat de gènere

a) Ajudes a l'esport inclusiu

L'any 2017 es van establir les bases reguladores per a la convocatòria de subvencions destinades a entitats esportives sense ànim de lucre de la Comunitat Valenciana que promocionen la integració dels col·lectius de la diversitat a través de l'activitat física i l'esport. Encara que majoritàriament els projectes presentats estan vinculats a la inclusió de les persones amb diversitat funcional o discapacitat, també projectes destinats a treballar per la inclusió de les persones trans en activitats esportives tenen cabuda i de fet es comencen a subvencionar.

A més, a través de les entitats LGTBI esportives, i de competicions com Jocs Taronja, s'han organitzat activitats relacionades amb l'estudi de la situació de les persones trans en l'esport, l'abordatge de la discriminació i també l'anàlisi des del punt de vista de la normativa de les competicions esportives en els seus diferents àmbits.

b) Candidatura de València als Gay Games 2026

Encara que és una iniciativa de l'Ajuntament de València, cal destacar la candidatura per als Gay Games 2026, que s'ha treballat conjuntament amb la Generalitat i les entitats LGTBI, especialment les esportives, en el qual el reconeixement de la identitat de gènere és un pilar fonamental del projecte presentat.

c) Resolució de dubtes i informació a federacions esportives

Amb motiu de l'aprovació de la Llei 8/2017, alguns clubs esportius, com per exemple en l'àmbit del golf i del judo, s'han dirigit a la Generalitat per a aclarir qüestions relatives a la identitat de gènere i la participació de persones trans en els seus equips i competicions.

La resposta davant els dubtes plantejats ha sigut que cal aplicar l'ordenament jurídic vigent, en el qual es reconeixen els drets de les persones al lliure desenvolupament de la personalitat d'acord amb la seua identitat i expressió de gènere, i a ser tractades de conformitat a la seua identitat de gènere en tots els àmbits públics i privats.

La Llei 2/2011, de 22 de març, de l'esport i l'activitat física inclou com a principi rector de l'activitat pública "El dret de tots els ciutadans a practicar, conèixer i participar en l'esport i en l'activitat física

en igualtat de condicions i sense cap discriminació. La llibertat i voluntarietat han de presidir qualsevol manifestació de caràcter esportiu, per a erradicar tot tipus de discriminació”.

Així mateix, el Decret 2/2018, d'entitats esportives valencianes, insta a totes les entitats a impedir en el desenvolupament de la seua activitat qualsevol actuació que pugua produir discriminació per raó d'orientació sexual o identitat de gènere, i a subjectar les seues actuacions al respecte i protecció de la diversitat.

En definitiva, la normativa vigent conté un mandat exprés al conjunt de l'administració pública valenciana i en particular a l'esportiva, incloses les federacions esportives, per a, no sols vetlar, sinó promoure que la participació en la pràctica esportiva es faça sense discriminació per motius d'identitat o expressió de gènere.

Però a més va més enllà, en obligar a qualsevol entitat organitzadora de competicions esportives a adoptar les mesures perquè el seu desenvolupament es faça respectant la identitat de gènere expressada per les persones participants.

Per tant, s'ha informat federacions esportives que la participació en una modalitat esportiva s'haurà de fer, en el nostre territori, conformement amb la identitat de gènere que les normes permeten expressar a les persones, proveint a qui ho sol·licite, de la documentació necessària i conforme a la seua identitat de gènere manifestada.

d) Valoració

L'esport és, possiblement, un dels àmbits en què les persones trans poden trobar major dificultat per a la seua participació. Algunes de les accions iniciades en aquests anys mostren un camí llarg, però que a poc a poc sembla que pot anar donant fruits.

e) Propostes de millora

És important continuar avançant en la línia iniciada en aquests anys, especialment en la col·laboració amb les entitats LGTBI que treballen des de l'àmbit de l'esport. En aqueix sentit, seria important incentivar la formació de les diferents federacions esportives sobre el col·lectiu LGTBI, i específicament sobre la realitat trans. Per a això es proposa realitzar una jornada de formació per a federacions i entitats esportives en el si de l'Escola de l'Esport de la Generalitat Valenciana.

A més, per a donar eines a les federacions esportives i que incloguen la referència a esportistes trans en els seus reglaments, es planteja la realització d'un protocol model de pràctica esportiva amb persones trans, amb l'objectiu d'incentivar la seua implantació. Finalment, seria d'interés conèixer la realitat de les persones trans en l'àmbit esportiu valencià, un estudi que podria realitzar la Càtedra d'Estudis Esportius (DGEsport-UPV).

7.3. Defensa de les persones trans en la cooperació internacional

a) IV Pla Director de la cooperació valenciana 2017-2020

En compliment de l'article 39 de la Llei 8/2017, el IV Pla Director de la cooperació valenciana 2017-2020, inclou en l'Eix 2 Persones, l'Estratègia 2.5. Drets d'altres col·lectius en situació de vulnerabilitat, l'Objectiu operatiu 2.5.3. *Garantir el dret d'autodeterminació de gènere de les persones que*

manifesten una identitat de gènere o orientació sexual sentida diferent de l'assignada en el moment del naixement.

Aquesta inclusió indica una prioritat a l'hora de donar suport a projectes de cooperació que incloguen la defensa dels drets de les persones trans als països en els quals es plantege el seu desenvolupament. No obstant això, en aquests anys no s'han presentat projectes amb aquesta perspectiva.

b) Valoració

Durant la vigència del IV Pla Director s'ha finançat un projecte en la convocatòria de Defensors i Defensores de Drets Humans, a través de la Fundació per la Justícia “Visibilització i defensa d'activistes de drets humans en el marc de protecció dels drets del col·lectiu LGTBIQ+ a El Salvador”. Malgrat haver-se finançat només un projecte, existeix major sensibilitat cap a projectes que visibilitzen la situació d'aquests col·lectius.

D'altra banda, en 2018 es van desenvolupar a Alacant les jornades: “Diàlegs de Dones per la Pau al Mediterrani”, i es va comptar amb l'assistència de l'activista salvadorenca Bianca Gabriela, integrant de l'organització Comcavis Trans.

c) Propostes de millora

Els àmbits d'actuació del V Pla Director de la Cooperació Valenciana, que abastarà el període 2021-2024, s'articulen a través dels cinc eixos centrals de l'Agenda 2030 i es conceben com a àmbits estratègics que faciliten la incorporació dels enfocaments proposats, entre els quals es troba l'impuls d'una perspectiva inclusiva, centrada en les persones i en les seues capacitats per a generar processos de canvi i transformació.

El V Pla Director de la Cooperació Valenciana, recollirà l'Eix Persones, que se centra en impulsar el potencial transformador dels drets humans en la lluita contra la pobresa i la desigualtat en totes les seues formes, amb la intenció de continuar aprofundint en l'Enfocament de Gènere en Desenvolupament i impulsar l'enfocament interseccional en totes les actuacions, a fi de fomentar actuacions de defensa i garantia dels drets de les minories per causa d'orientació sexual o identitat de gènere, entre altres.

L'Estratègia 2.5. “Drets d'altres col·lectius en situació de vulnerabilitat”, inclosa en l'esmentat Eix Persones, estableix com a Objectiu operatiu 2.5.3. “Garantir el dret d'autodeterminació de gènere de les persones que manifesten una identitat de gènere o orientació sexual sentida diferent de l'assignada en el moment del naixement”.

En aquest sentit, es proposa fomentar línies d'investigació amb les universitats públiques valencianes que permeten generar coneixement sobre la situació d'extrema vulnerabilitat que pateixen les persones LGTBI als països del V Pla Director. A través de la investigació es possibilitarà el coneixement, profunditat i abast de la discriminació i exclusió que pateixen aquests col·lectius i possibilitarà la generació de sinergies amb la societat civil valenciana, i es generaran d'aquesta manera nous enfocaments que permeten veure, en tota la seua amplitud, les situacions de marginalitat que pateixen. Una major comprensió dels impactes negatius en els Drets Humans que causen la discriminació i exclusió de les persones vulnerables és fonamental per a una acció eficaç.

7.4. Foment del respecte a la identitat de gènere en els mitjans de comunicació

a) Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació.

La Llei 6/2016 de 15 de juliol, del Servei Públic de Radiodifusió i Televisió d'Àmbit Autòmic, de Titularitat de la Generalitat, inclou en l'article 5, Principis a observar en la prestació del servei públic el següent: j) Promoure la visibilitat de la diversitat d'opcions afectives i sexuals, de diversos models de família i d'identitat o expressió de gènere, així com cooperar en les estratègies contra la discriminació del col·lectiu de lesbianes, gais, transsexuals, bisexuals i intersexuals.

A més, en el Mandat marc aprovat per les Corts Valencianes estableix criteris d'autoregulació en el seu article 9, com que no s'hauran d'incloure "continguts que pertorben o trenquen el clima de convivència social a la Comunitat Valenciana, o inciten al suïcidi i a la violència en qualsevol àmbit, especialment la masclista, com també els comportaments masclistes, xenòfobs, racistes o expressions d'odi cap al col·lectiu de lesbianes, gais, transsexuals i bisexuals".

Finalment, l'apartat 4.11 del Llibre d'estil de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC), estableix el següent:

"Un dels principis que ha d'observar la CVMC té per objecte mostrar la diversitat d'opcions afectives i sexuals, de diversos models de família i d'identitat o d'expressió de gènere com també cooperar en les estratègies contra la discriminació del col·lectiu de lesbianes, gais, transsexuals, bisexuals i intersexuals, tal com recull la Llei 6/2016 en l'article 5.j.

Les discriminacions per raó d'orientació sexual o d'identitat de gènere, com a vulneracions dels drets humans, són contràries a la línia editorial de la Corporació Valenciana de mitjan Comunicació i les societats prestadores de serveis que assumeixen plenament la Declaració de Drets Humans. Per tant, els continguts LGTBfòbics estan prohibits a la CVMC.

Els continguts de la CVMC tindran un tractament acurat del llenguatge, tenint en compte l'heterogeneïtat del col·lectiu LGBTBI, a fi d'evitar difondre estereotips negatius.

La CVMC col·laborarà amb col·lectius LGBTBI i amb altres associacions i entitats per a difondre iniciatives que treballen per l'erradicació de la discriminació i per a produir continguts que fomenten una mirada inclusiva de la diversitat d'opcions sexuals. També establirà espais de col·laboració per a consensuar aspectes relacionats amb el tractament informatiu, l'ús del llenguatge o altres qüestions."

Complint tots aquests mandats, els mitjans de comunicació públics han tractat a la realitat trans de manera respectuosa en els seus continguts, i se'ls ha donat veu per a parlar de les seues vides i reivindicacions.

b) Accions de comunicació

Des de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives es realitzen campanyes de sensibilització sobre el col·lectiu trans des de l'any 2016, en el marc de les accions amb motiu del 17 de maig, dia internacional contra la LGTBfòbia, i el 28 de juny, dia de l'Orgull LGBTBI. En totes elles la presència de la realitat trans és destacada. L'any 2017 la campanya va tindre com a lema "DretATransDecidir", vinculada a la sensibilització sobre la despatologització del dret a la identitat de gènere que establia la Llei 8/2017.

c) Valoració

El poder de la comunicació en la societat actual és molt important, per tant, cal que des dels mitjans de comunicació públics i les institucions es contribuïska a la sensibilització de la societat sobre les persones trans, buscant eliminar prejudicis i denunciant la discriminació és un avanç important. A més, el llenguatge utilitzat és adequat a la identitat de les persones trans i es cuida especialment aquesta qüestió.

d) Proposta de millora

Amb l'objectiu de continuar avançant en l'erradicació de prejudicis i en la creació de referents, caldria avançar en la visibilitat de persones trans des de les seues vivències professionals. És a dir, la incorporació de persones trans a continguts comunicatius que no tracten la realitat trans, sinó dels seus coneixements en el seu àmbit professional.

8. Procediment sancionador de la Llei 8/2017

El procediment sancionador relatiu a les infraccions administratives indicades en la Llei 8/2017 s'ha iniciat d'ofici en una ocasió, en relació amb el cas conegut públicament l'1 de maig de 2020 relatiu a l'agressió trànsfoba verbal que va patir una dona trans per part de dos agents de la policia local de Benidorm. El 6 de maig de 2020 es va decidir obrir un període d'informació o actuacions prèvies sobre els fets. Atés que el fet està en un procediment penal, l'expedient continua en la situació d'actuacions prèvies, sense la incoació del procediment sancionador.

9. Conclusions

En primer lloc, cal agrair la participació de les diferents conselleries de la Generalitat en l'elaboració d'aquest informe, tant en l'aportació de dades com en l'anàlisi d'aquests. D'igual manera, s'agraeix la implicació i aportació de les entitats socials i les persones trans, que a través del seu contacte directe amb la realitat de persones trans i famílies complementen aqueixa anàlisi, i han permés abordar els continguts de l'informe des de totes les perspectives possibles.

En línies generals, la Llei 8/2017 en els seus primers quatre anys ha aconseguit un nivell més que acceptable d'implementació, especialment en allò relatiu a l'atenció directa a les persones trans. De les dades aportades per aquest informe caldria destacar la creació de la Unitat d'Identitat de Gènere en l'àmbit sanitari, del servei Orienta i del protocol educatiu, que han suposat un suport imprescindible en el suport i acompanyament a les persones trans en tot el seu procés vital. No obstant això, es requereixen millores (algunes d'elles ja indicades en cada apartat) per a continuar avançant en polítiques públiques que vagen encaminades a la plena inclusió de les persones trans en la nostra societat.

Quant a l'àmbit laboral, encara que no es disposa de dades concretes, també ha suposat un avanç important la introducció de les persones trans en aquelles ajudes destinades a la contractació de col·lectius vulnerables. En aqueix sentit, la posada en marxa d'una comissió de treball dins del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana referent a la inserció sociolaboral de les persones trans,

serà clau per a determinar les dificultats de l'accés a una ocupació, i la cerca de propostes que s'adapten a aqueixa realitat.

En relació amb les dades aportades pel 112, així com de les necessitats socials detectades a través d'Orienta, es pot concloure que queda molt camí per recórrer per a atendre les persones trans que viuen en situació d'extrema vulnerabilitat, per falta d'accés a recursos bàsics, per patir violència, assetjament, problemes d'autoestima i intents de suïcidi. Per a això cal abordar actuacions més específiques que atenguen les persones trans amb major grau d'exclusió social.

A més, aquest informe recull actuacions que visibilitzen i sensibilitzen sobre les realitats trans en àmbits tan fonamentals com la cultura, l'esport, la comunicació i la cooperació, entre altres. Àmbits on és necessari continuar obrint espais que contribuïsquen al reconeixement i dignitat de les persones trans.

Amb aquest primer informe, que millorarà al llarg de pròximes edicions, podem concloure que la Llei 8/2017 ha suposat sens dubte una millora significativa de la vida de centenars de persones trans, que ara troben en l'administració una resposta adequada a les seues necessitats. Les polítiques públiques desenvolupades fins al moment estan permetent també un avanç social en el respecte a la identitat de les persones trans des d'una perspectiva despatologitzadora, objectiu primordial d'una societat democràtica que té entre els seus valors la igualtat, la justícia social i el reconeixement a la diversitat.

10. Referència normativa

1. Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana.
2. Resolució de 14 de juliol de 2017, de la Direcció General de Relacions amb la Unió Europea i l'Estat, per la qual es publica l'Acord de la Comissió Bilateral de Cooperació Administració General de l'Estat - Generalitat, en relació amb la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana
3. Resolució de 12 de gener de 2018, de la Secretaria General de Coordinació Territorial, per la qual es publica l'Acord de la Comissió Bilateral de Cooperació Administració General de l'Estat-Generalitat en relació amb la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana.
4. Resolució de 23 de gener de 2018, de la directora general de Relacions amb la Unió Europea i l'Estat, per la qual es publica l'Acord de la Comissió Bilateral de Cooperació Administració General de l'Estat-Generalitat en relació amb la Llei 8/2017
5. Informació pública del tràmit d'audiència ciutadana del Projecte de decret, del Consell, pel qual aprova el Reglament de desenvolupament de la Llei 8/2017, de 7 d'abril, de la Generalitat, integral del reconeixement del dret a la identitat i a la e
6. Decret 102/2018, de 27 de juliol, del Consell, de desenvolupament de la Llei 8/2017, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana.
7. Informació pública de l'obertura del termini per a presentar candidatures al Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana
8. Resolució de la vicepresidenta del Consell i consellera d'Igualtat i Polítiques Inclusives i presidenta del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana, per la qual es nomenen les persones designades per a formar part del Consell Consultiu Trans de la Comunitat Valenciana.
9. RESOLUCIÓ de 26 de novembre de 2018, de la Sotssecretaria de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per la qual s'incorpora un nou procediment al qual serà aplicable el codi segur de verificació.
10. RESOLUCIÓ de 20 de març de 2019, de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per la qual es publiquen els models normalitzats de sol·licitud, targeta i instància d'aportació documental, vinculats a la documentació administrativa d'acord amb la identitat de gènere manifestada establida en la Llei 8/2017, de 7 d'abril, integral del reconeixement del dret a la identitat i a l'expressió de gènere en la Comunitat Valenciana
11. RESOLUCIÓ de 31 de maig de 2019, de la Vicepresidència i Conselleria d'Igualtat i Polítiques Inclusives, per la qual es resol el procediment de selecció de sol·licituds d'entitats d'iniciativa social per a acollir-se al règim d'acords d'acció concertada en matèria de serveis socials especialitzats en el sector d'igualtat en la diversitat per als anys 2019 i 2020
12. Decret 64/2016, de 27 de maig, del Consell, pel qual es regulen les bases per a la designació de les unitats de referència del sistema sanitari públic de la Comunitat Valenciana
13. Resolució de Secretari Autòmic de Salut Pública i del Sistema Sanitari Públic de 19 de juny de 2017, per la qual es designava la Unitat d'Identitat de Gènere per als nivells/fases assistencials: atenció psicoterapèutica, teràpia hormonal i farmacològica i atenció quirúrgica per a l'atenció de xiquets i xiquetes, adolescents i persones adultes trans.
14. Resolució de 7 de març de 2019 per la qual es modificava la Unitat d'Identitat de Gènere per als nivells/fases assistencials: atenció psicoterapèutica, teràpia hormonal i farmacològica i atenció quirúrgica per a l'atenció de xiquets i xiquetes, adolescents i persones adultes trans.
15. 'Protocol Assistencial per a la preservació de la fertilitat en persones transsexuals en la Comunitat Valenciana'

16. Instrucció del 15 de desembre de 2016, del director general de Política Educativa, publicada en el DOGV el dia 27 de desembre de 2016, per la qual s'estableix el protocol d'acompanyament per a garantir el dret en la identitat de gènere, l'expressió de gènere i la intersexualitat.
17. Orientacions en situacions d'assetjament escolar. Especificacions en cas d'assetjament per LGTBIfòbia.
18. Acord d'aprovació del Protocol per al canvi de nom de persones transsexuals, transgènere i intersexuals en la Universitat Miguel Hernández.
19. Protocol d'atenció a la identitat i a l'expressió de gènere en la Universitat d'Alacant.
20. Protocol d'atenció a la identitat i a l'expressió de gènere de la Universitat de València.
21. Protocol d'atenció a la identitat i expressió de gènere Universitat Politècnica de València.
22. Protocol per a la detecció, prevenció i actuació en els supòsits d'assetjament laboral, assetjament sexual, assetjament per raó de sexe, assetjament per orientació sexual i identitat i expressió de gènere en la universitat Jaume I de Castelló.
23. Procediment per a alumnat trans en les Proves d'Accés a la Universitat.
24. Ordre 1/2020, de 27 de febrer, de la Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, per la qual s'aproven les bases reguladores de les subvencions per a la realització d'itineraris d'inserció laboral per part d'entitats especialitzades en l'atenció